

Előretöltés

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2 Nagy Kiserős
Melinda: Hogyan
építsünk?

6 Brenner János
beszélgetése
Sinkovits Péterrel

12 Orosz András
novellája

2019. május 18. II. évfolyam 5. szám

Megverik a gyermeket, jól berúgnak, aztán elvannak egy darabig

vezérvess

Csik Mónika

Nyári sós

A bőrömnek olyan íze volt,
akár a sósperecnek,
színe meg mint a sarki
pékségben a cipók héja,
barna volt a nyár is,
barna és fűszeres,
illatként illantak
felhők fölé a virágok,
ropogott a fagyitölcsér,
málnapettes lett a világ,
a madarak csőrükben
hozták-vitték a kéket,
várfalak épültek, ahol
föld és víz összeért,
homokállatok sorjáztak
háttal az égnek,
nehéz cseppek ültek
a homlokunkon,
a napernyő – akárcsak
letépett, pöttyös gomba –
pörgött, pörgött a szélben;
éjjelente pedig – amint csitult
a hullámok viaskodása –
alászálltam a mélybe,
delfinként suhantam
víz alatti legelők felett,
hagytam, hogy átjárjon a sósság,
borzongasson a félsz,
és a fény járt az eszemben,
hogy majd üvegbe zárva
viszem magammal haza,
amikor csomagolni kell.

esszé

ÉRTESÍTÉS: SÉTÁLNI MENTEM

Lovas Ildikó

Vakmerő kaland a szabóval

Robert Walser válogatott prózai írásokat tartalmazó, *A séta* című könyvének 1916-ban született címadó írásából kiragadtuk Dünn urat, a szabómestert. Reggeli sétája során az elbeszélő számos vakmerő kalandba bocsátkozott, bármelyiket előhozhattuk volna. Megjegyezzük: a vakmerőség és a kaland az elbeszélőben van, nem a többi szereplőben. Így az elbeszélő nézőpontja teszi a jelenetek összefüggő, vakmerő kalandjává ezt a sétát. Milyen ez a nézőpont? Nos, éppen olyan, hogy akár 2016-ban is megtehetette/megírhatta volna ezt a sétát. Jövőről múlt időben fogalmazni batorság, mégis így van. Talán azért, mert amit megfigyeléseivel, pompás, szóragoztató, ironikus, néhol megértő, néhol vitriolos, de mindig gyöngéd mondatokba öntött 1916-ban ebben a szövegben, azzal derékba kapta a teljes századot. De nemcsak azt, hanem a megelőző pár

száz évben felhalmozott és felhalmozódott emberi „igyekezetet”, ami által alig-alig maradtak olyan sétálók, mint az elbeszélő, de megszorodtak a Dünn urak. Fájdalom kimondani, mindannyian Dünn urak lettünk kissé. Mások meg – mondhatnák – Meili professzorok. De az a szomorú helyzet, hogy minden Meili professzor Dünn szabómester (kicsit vagy nagyon).

Cserébe Robert Walser könyveivel vizsgálhatjuk magunkat. Ha vigasztaló a bólogató fel- és ráismerés. De hát a tükrös is lehet a barátunk. Legalábbis oldja a magányt. És ha Robert Walser tartja elénk a tükröt, akkor azzal a Robert Walserrel sétálók közösségét teremti meg. Amire neki magának semmi szüksége. Nekünk van rá szükségünk.

Az 1999-ben megjelent kötet utószavában Halasi Zoltán, aki válogatta és fordította a szövegeket, azt írja erről az elbeszélésről: „A családon kívül felvontatja a Walser számára fontos tema-

tikus motívumok szinte mindegyikét: írás, zene, színészet, táj, szerelem, halál. Párbeszédnek (alig) álcázott monológok követik egymást. Érdeklődések, kirohanások, beolvasások, hitvallások, értekezések, hirdetémszövegek. Burjánzik a nyelvi ékesszólás. De: senki senkit semmiről nem győz meg. A következmények elmaradnak vagy ellebegnek. Monodrámák? Kudarc-áriák füzére? Sétába oltott bohózat? Is, is, is.”

A „magyarországi Walser-ismeret egyik megteremtője”, Báthori Csaba fordításában olvashattuk a 2018-ban megjelent *Fritz Kocher dolgozatai* című remeket, 2019-ben megjelent a szintén Báthori Csaba által fordított *Elsüllyedt ösvény*, valamint az *Emlékszem, egyszer* című kötet. Regényei is sorra jöttek, 2006-ban Bán Zoltán András fordításában a *Jakob von Gunten*, 2008-ban Nádori Livia fordításában *A Tanner testvérek*, 2013-ban Báthori Csaba fordításában *A mindenek*. Nem a felsorolás

céljával, nem is az olvasói öröm és elégedettség kifejezése céljával – ez kétségkívül jelen van bennünk –, inkább a tolatkodó megállapítás miatt: Robert Walser nemcsak az emberre kíváncsi (kicsiség, elesettség, jelentéktelenség, fontoskodás, ostobaság, gőg stb.) olvasó igényét elégíti ki a hozzáértők által megállapított kiemelkedő színvonalon, sziporkázó, gyöngéd, maróan fájó pontossággal, de hiteles társadalmi keresztmetszetet is nyújt, amely az olvasók egy másik rétegét is megszólítja. Univerzális jelentéstartalma miatt mindig máshogyan, mindig aktuális műként olvashatjuk könyveit. Nem mellékes a könnyed, frivol, ironikus, csevegő, máshol tragikus, túpontos hangnem sem, hiszen az teszi lehetővé, de ami miatt ilyen kifejezett igény mutatkozhat Robert Walser iránt, az társadalomrajza, a nyugati ember társadalmának ábrázolása.

házunk tája

HOGYAN ÉPÍTSÜNK?

A rosszul elképzelt épület egy évszázadra elrontja a kultúrtájat

Példamutatással és szerepvállalással rá kell venni a közösséget, hogy ne fogadja el a településidegen homlokzatokat – olyan modern manapság külföldi magazinok fedőlappjáról ellopni a menő háztervet. De vajon mennyire illik Kispiacra egy tipikus amerikai földszintes lakóház, esetleg egy tipikus mediterrán ház? Annyira tájidegen és tudathasadásos a település látványa, hogy néha sajnálom ezen házak tulajdonosait.

Vidékünk tipikus mezőgazdasági táj, melyet új mezőgazdasági épületek tarkítanak, egyre több épül belőlük. Ez önmagában jó, hiszen a természetközeli élethez hozzátartozik a helyben termelt élelem. De ha azt ronda épületekben állítják elő, akkor éppen azok nem jönnek majd el, akik vásárlói lehetnének ezeknek a termékeknek. Ez pedig a turizmust veti vissza. Tükröt kell tartani a közösségnek, hogy meglássa benne a saját múltját, önmagát és a jövőjét. Ehhez újra divatba kell hoznunk a régi anyagokat és technológiát. Meg kell teremteni rájuk az igényt. Így megtartható a tudás, és ha a műemlékvédelemnek szüksége van rá, akkor nem kell messziről hozatni drága pénzen cserepet, különféle hagyományosnak nevezett építőanyagokat, miközben itt úgyis idegen marad. A premodern világ kézművessége a posztmodern utáni világban felértékelődött, mindenki az egyedire tör.

A hagyományos termékek természetesekek, így kiválóan kiszolgálják az új trendeket. Ez az új piaci szegmens lehet a régi mesterségek oxigénmaszkja, ehhez viszont folyamatos megrendelés kell. Az építetők azonban jobban szeretik az új technikákat és anyagokat, a régi szegényesnek számít. Amikor a házunkat fazsindellyel fedjük, sőt a fürdőszobába is az kerül csempe helyett, mert megfelelően felrakva ugyanolyan jól bírja a vizet, akkor mondhatjuk, hogy tettünk valami jót a közösségért. A zsindelekészítő pedig legalább abban az évben nem hagyott fel a mesterségével. Fizette belőle a gyerek hokiedzését, vásárolt más termelőktől, mesterektől. Így a közösség többi tagját is segítette a megmaradásban. Ezzel válik az építéset közösségi tevékenységgé. Ilyenformán játszunk mi citerán tangót, régi hangszereken divatos zenét, régi építési módszerekkel és anyagokkal alkotunk korszerű épületeket. Felhasználjuk autochton anyagainkat, mint a fa, lősz, nád, és alkotunk a természettel fenntartható építésetet és élhetőbb környezetet.

A hagyomány sohasem állandó, folyamatosan változik. Például a régi parasztházak teteje nagyon magas volt, hogy lefolyjon róla a víz; amikor már cserép került rá, és kéményt építettek, nem kellett olyan magasnak lennie, így kisebb, laposabb lett a tető. A népi építéset mélységesen racionális – ami hasznos, azt befogadja, ami haszontalan, az kikopik belőle. Mindez lassan, integrálva

Fotó: Vajdasági Magyar Értéktár

történi. A külső szemlélőnek úgy tűnhet, mintha semmi sem változna, holott egészen másként épülnek a vidéki népi házak ma, mint száz éve: nekem nem azt az utat kell járnom, amelyet a nagyapám járt, hanem azt, amelyet ő járna ma. A szokások változnak, az apák helyét átveszik a fiúk. Szerencsés esetben a közösség és vele a közösségi tudat megmarad. Néha akadnak olyan építésetek, akik ezt a hagyományt építik tovább, a XXI. század követelményeit kielégítve – Makovecz Imre, Valkai Zoltán, Tóth Vilmos.

Churchill azt mondta, hogy hagyomány nélkül a művészet olyan, mint a nyáj pásztor nélkül. Majd így folytatta: a művészet innováció nélkül egy hulla.

Minőségi szintlépésre van szükség

Vajdaságban, különösen a kistelepüléseken a népességcsökkenés és a kivándorlás következményeként a vidék házainak harmada-negyede üres. Ezek a házak, ha nem gondozzák, húsz év múlva rommá válnak. Ilyen körülmények között fenntartható fejlődésről beszélni abszurd lenne, de még szinten tartásról sem lehet szó, hiszen folyamatosan fogyatkozunk – nem vajdasági magyar, hanem európai tendenciáról van szó. Tehát a zsugorodást kell megtervezni. A meglévő erőforrásokkal kell biztosítanunk azt, hogy húsz-harminc év múlva fenntartható módon éljünk azon a helyen, ahol vagyunk, olyan épületekben, amelyek elmesélik a jövőnk nemzedékeknek, kik voltunk, kik vagyunk és kiké válunk. Nem mennyiségi növekedésre, hanem minőségi szintlépésre van szükség – ehhez pedig nem szabad növelni a belterületet. Nem a falu körüli tájba kell kitepedni, miközben pusztul a település közepe, amelyen a gyerekek nap mint nap átjárnak az iskolába – ha van iskola a faluban. A belterület romos házai közül talán el kell bontani néhányat, de kellő körültekintéssel és szakértelemmel ezeknek az anyagait is felhasználhatjuk a helyükre kerülő új épületben, így a bontási törmelékkel sem terheljük a környezetet. Ha egy téglát egyszer ki-

égettek, akkor már benne van egy nagy adag energia, amelyet új szerepben felhasználva megőrizhetünk, nem fecséreljük el. Lehet, hogy nyögösebb egy régi ház felújítása, de olyan érzelmi, történelmi, esztétikai többletet ad, amit egy új épülettől hiába várnánk.

Az új háznak ára van, a régieknek tanítása, békéje, meséje. A szabadkai kultúrtáj a magas értékű természeti és épített környezet együttese. Ha az új házakkal beépítjük a falvak körüli erdőt-mezőt, akkor az előbbi romboljuk, miközben veszni hagyjuk az utóbbit. A végeredmény az eltűnés.

Kenneth Frampton híres művében, *A modern építéset kritikai történetében* pontosan leírja, hogy a modernizmus és a regionalizmus szembenállását feloldó kritikus regionalizmus a járható út: a modern irányzatok a hely adottságain átszűrve előremutató építésetet hozhatnak létre. A könyv születésekor, a hetvenes években, még kevés szó esett a környezetvédelemről. Ma annál divatosabb ez az irányzat. Érdemes az építéset szempontjából is megvizsgálni: milyen anyagot használunk, hogyan tartjuk a pénzt a helyi gazdaságban, mennyire környezetkímélő, ha a régi anyagokat nem dobjuk el, hanem újra felhasználjuk, a végleg tönkrement elemeket pedig helyi anyagokkal pótoljuk. Ha megértjük a fa lényegét, akkor vegyszeres kezelések nélkül is sokáig tartó építőanyagként használhatjuk. Megtanulunk szalmabála házakat építeni, és újból szárított sártlákból emelünk otthonokat. Ezekkel az apró, de rendszerré összeálló elemekkel lépünk túl a framptoni kritikai regionalizmuson. Úgy kell egy építéseti feladatot megoldani, hogy közben a helyi gazdaságra és környezetre is figyeljenek az építésetek, és tanácsukkal irányítsák azokat, akik új-régi házat építenek.

Vajdaság – összefonódás a tájban

Léteznek párhuzamos épített hagyományok, tájak és életek, míg Vajdaságra az összefonódás és az egymásra való hatás a jellemző. A több mint 25 nemzetet be-

Nagy Kiserős Melinda

fogadó kultúra színhelye a megoldást jelentheti ezen az összefonódó, sokszínű, nemzetiségeken és régiókon belül is sokarcú országrészen. Én is a különféle kultúrák egymást megtermékenyítő terepeként látom városunkat, Vajdaságunkat. Az persze igaz, hogy a fejlesztésekhez nem kapunk elegendő pénzt, gazdaságilag inkább leszakadunk. A nincstelenség viszont konzervál olyan dolgokat, mint például a kapcsolati-bizalmi tőke, amely a modern világból már kiveszett.

Nekünk, építéseteknek művelnünk és oktatnunk kell a megrendelőinket, ugyanis olyan emberek kellene, akik a minket mozgató elveket megértik és elfogadják, akik hajlandók erre áldozni. Reményeim szerint sikerül annyi fiatal itthon tartanunk, és lehetőséget nyújtani otthonteremtésre, ami inspirálóan hat majd a környezetre is, és megmutathatjuk a jövő nemzedékének mai épített kultúráinkat.

Szabadkai műemlékek megmentése

A jövő-jelen-múlt tengelyén megjelenő, mára mindennapos kifejezés a rekonstrukció. Amennyiben egy műemléket kell helyreállítani, akkor a lehető leghűbben kell követni a régi módszereket, hogy visszaadjuk az eredeti képet – példa a szabadkai zsidó templom felújítása. Ha az épületből túl kevés maradt meg ahhoz, hogy visszaépítsük, vagy eleve más volt a felújítási szándék, akkor nem egy másutt megmaradt hasonló funkciójú épületet klónozzunk, hanem megpróbáljuk megragadni ennek a műemléktípusnak az esszenciáját. Ez történt a Szabadkai Népszínház épületével is. Az eredeti épület főhomlokzati része maradt meg mint egy ujjlenyomat, a ráépítés azonban nem is próbál a XIX. század fordulóján épült középületnek tűnni. Ez jó, mert ez az utódok útja. A múlt úgy marad meg, hogy szerves részévé válik a jelennek. Ezáltal mutatjuk meg a felnövő nemzedéknek, kik is voltunk, vagyunk.

Eljutottunk a zsindelekészítő a Népszínházig, de a lényeg ugyanaz: valamennyi épület a múltból úgy marad meg, ha élnek, alkotnak és dolgoznak benne. Nem romokat kell ölelnünk és védenünk, hanem lelket lehelni beléjük, új értelmet adni nekik, megtartva valamely jellegzetes vonásukat, és élhetővé tenni őket. Ez a feladatunk, mert nincs időnk fecsérlésre, nem sajnálkozni kell, hogy ez vagy az a védett műemlék épületünk is az enyészeté lett, hanem még időben meg kell állítani a bomlást, és tisztelve a korabeli építéset gondolatát, átvétve a jelenkorba, újra megeleveníteni.

Szeretném azt remélni, hogy ötven-száz év múlva, ha végigsuhan e táj felett a tekintet, nem csupa kockaépületet fog látni, nem üvegbúrákba öltöztetett közintézményeket, széles sugárutakat, melyek a kicsiny falvakat felemésztik, hanem nádfedeles házat, teljes díszben fognak állni a műemlékek, és turisták ezrei hömpölyögnek híres utcáinkon. Ezáltal lesz fenntartható jövőnk.

Az utcákon és az emberben sétáló Robert Walser olvasása jelentősebb élvezet, mint az emberi örvénybe ugró Hermann Hesse, az emberben/nek kiutat nem mutató Franz Kafka vagy a rettenetes és szükség-szerű utat felvázoló Musil – talán ő áll legközelebb ezekhez az emberben tett walseri sétákhoz, amennyiben a folyamatos, halál-ig tartó futás hasonlít a sétához – hiszen a lábunk, a szívünk, a tüdönk és a lelkünk kell hozzá.

Robert Walser regényeinek és más írásainak univerzális értékét – időállóságát, aktualitását, kontextusba helyezhetőségét vagy egyszerűen csak magas hőfokú olvashatóságát – éppen az jelenti, ami megjelenésekor a hátrányára vált: a cselekménynélküliség, amelynek helyébe benyomások, reflexiók lépnek. A maga pórségében megjelenő elbeszélő, a jelentéktelen ember, az antihős, a robogó, hódító – és ebből fakadóan akarva-akaratlanul is romboló – helyett mészáros sétáló, egy helyben topogó, inkább hátra-, mint előretekintő ember. Ez teszi univerzálissá, és menti meg attól, ami az univerzális helyére törekszik a fejekben: a globálistól.

Az egyetemes és a világméretű közötti ellentét mértékegysége az emberben tett, az ember megtette séta. Húsz éve, amikor *A séta* megjelent, másként olvastam, aprónak tűnő, de érvényes igazságait szerettem, tökéletes, ezért könnyednek tűnő stílusát csodáltam.

Most másként olvasom. A keménységére és a bátorságára figyelek, arra a kiteljesedett, szuverén írói világra, amelyről húsz éve fogalmam sem volt, de amelynek megteremtése ma inkább ámulatba ejt, mint húsz éve ejtett volna. Természetesen a közben eltelt időben bekövetkezett hatalmas és megrázó (leíró értelemben) társadalmi, szociokulturális változások miatt.

„Nézzé, ez úgy van: már egy új öltöny egészen felkavar és boldogtalanná tesz; és ebből úgy gyanítom, hogy mindent, ami szép, új és finom, gyűlölök, és mindent, ami régi, rongyos és ütött-kopott, szeretek.”

Vakmerő kalandom Dünn kisasszonnal

Dünn kisasszony is valamiféleképpen kötődik a szabómesterséghez. Nem úgy, hogy ő maga volna a szabó, még csak nem is varróleány. Sokkal inkább sepreget, és figyel a szalonban zajló eseményeket, sóvárogva azért, hogy ő maga is azok közé tartozzon, akik a szalonban megrendelik a ruháikat. Ne különbözzön tőlük, vagyis ne nézzék le és ne nézzék ki.

Dünn kisasszony közel harminc évvel ezelőtt, miután megérkezett Párizsba, azonnal megállapította, hogy még vidékinek sem menne el, *kis édesnek* sem. Proust edződött, tehát pihe-puhára alakult. Rémülten tapasztalta, miközben a kutya sem nézett rá, hogy a disznózsarszagú bácskai messziről szaglik viseletéből, így tehát belőle. Tehát Dünn kisasszony berobogott az első áruházba, és vásárolt egy könnyű anyagú fekete szoknyácskát, amelyet vidám fehér krikszkraszok díszítettek, és amely remekül mutatott a nagyanyja kötötté hosszú és slamposnak tekinthető cérnapulóverrel meg egy másikkal. Valamint vásárolt egy pár lila cipőt. Később egy antikváriumnak is nevezhető boltban, Proust emléke előtt is tisztelegve, vásárolt egy fekete ruhát, a mellrészén lévő rózsaszín selyembetűre fekete horgolt csipke feszült, a szabó-hímző-varró munkát a nagyanyja elismeréssel nézegette hazaérkezését követően. Ezekben a

ruhákban, de különösen a püspöklila cipőben Dünn kisasszony remekül érezte magát, elvegyült a párizsiak között, akárkik is voltak azok, tán még párizsiak is akadtak köztük. Önfelédten rőtta az utcákat, túlcsozdult benne az európai kultúra fővárosa iránti rajongás. Vagy a divat fővárosa? Ma már felidézhetetlen és szétszalazhatatlan, hiszen mind a kulturális főváros jelentése, mind a divat fővárosa kifejezés egészen mást, sokkal többet jelent. Akkoriban még csak izlelgették a kulturális főváros kifejezést, hiszen alig hat évvel korábban indult útjára ez a program. Dünn kisasszony végtelenül, vidékiesen és szálnalmasan elfoglalt volt Párizs iránt, neki az volt a kulturális főváros, Berlin *lehet* a legpezsgőbb kulturális központ, de az egyszeri, a legcsodálatosabb és legszebb, a kultúra fővárosa mégiscsak Párizs. Ebből nem engedett. Mivel senki nem kérdezte, nem is kellett engednie. Nyugodtan és önfelédten sétálhatott utcáin, ijedt elragadtatással és némi távolságtartással megszemlélhette a két évvel korábban átadott, támadott és magasztalt üvegpiramist a Louvre udvarában. Ha az udvar. Nem is tudta Dünn kisasszony, érvényes-e arrafelé az udvar szó.

Mivel menthetetlenül ragaszkodott ahhoz, ami *volt*, kissé idegenkedve szemlélte az üvegpiramist. Ahhoz, hogy szeretni is tudja, azt kellett éreznie, hogy a körbezárt tér, ahol a bejárattal szolgáló üvegépítmény áll: udvar. Így tette ismerőssé az ismeretlent, fogadtatta el magával azt, amitől idegenkedett.

Egész Párizsban leginkább a Wallace-ivókat csodálta. Képes volt órákon át üldögelni, és bámulni egy-egy ilyen kutat.

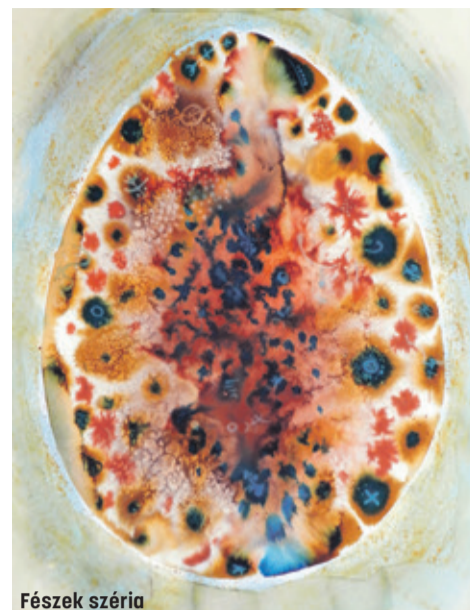
A Wallace-féle ivókút a legszebb dolog volt, amit csak utcán Dünn kisasszony el tudott képzelni. Piros kis noteszába zöld tollal lejegyzetelt ezekről az ivókutakról mindent, amit csak látott rajtuk. Leírta az összes, a haragoszöldre festett öntöttvas testen olvasható szót. Rajongója lett ezeknek a kutaknak. Állt a járdaszegélyen, és bámulta a kariatidákat. Hogy ilyen van a világban, ámuldozott. Addig ő csak kerek kutat látott szépnek. Nagyon is szépnek látta a világos, talán fűzöldre festett kerek kutat, élvezettel hallgatta annak a nyikorgását, amelyik éppen a nagyszülei utcájában, alig pár házra tőlük, a kereszteződésben állt. Trécseltek előtte az asszonyok, így képzelte magában, mert látni már nem láthatott ilyen jelenetet, csak időnként szólt meg rozsdás hangján a kút, amikor a kamaszok megpörgették, hogy aztán a csobogva kizúduló vízzel lefröcsköljék egymást. Pazarló módon, ma már ezt gondolná Dünn kisasszony, de akkoriban ez fel sem merült, nem volt ilyen szempont. A Wallace-féle ivókutak esetében sem a takarékoság szempontja ragadta magával, hanem a szépség. A praktikusság fölé helyezett esztétikai szempont. Azt gondolta magában Dünn kisasszony, hogy a világot ez határozza meg. Európát. A világban Európa az esztétikai mérce. Sok egyéb buta gondolata is akadt, miközben a haragoszöld ivókutak kariatidáit bámulta. Egyebek mellett az is, hogy ő tudna párizsiként gondolkodni, amennyiben ez azt jelenti, hogy ilyen ivókutakhoz hajlva enyhíti szomját. A mondat azt kívánta volna, hogy tudna párizsiként létezni, de ez zavarba ejtő és hamis feltételezés volna, hiszen sohasem vette magának a bátorságot és a fáradságot, hogy máshol és másként létezzen, mint ahol megszületett. Az elragadtatás fokát mégis a létezés, és nem a gondolkodás ige használata fejeznék ki jobban. De nem kell ahhoz

ragaszkodni, ami jobb, ha a másik szó többet érzékeltet. És Dünn kisasszony a maga elragadtatottságában is leginkább töprengett, gondolkodott, míg sétált az utcákon. Ritkán ült metróra – sohasem volt erőssége a tájékozódás, egyszerűbb volt a céltalan bóklászás, séta vállalása.

Amikor mégis rászánta magát, hogy metróra szálljon, rendre ugyanaz a jelenet játszódott le: hátizsákos, hangoskodó fiatalok széthajtogatott térképek és a metrőkocsi falán olvasható állomások közt kapkodó tekintete közé a helyiek megvető tekintete ékelődött, akik rendre összekacsintottak vele, Dünn kisasszonnal. Ennek oka a lila cipője lehetett, meg bigygyesztett szája. Kaméleon is volt egy kicsit Dünn kisasszony, de az is lehet, hogy csak képzelgett.

A Notre-Dame előtt hosszasan állt meg Dünn kisasszony, aztán körbejárta, kerülgette, eszébe jutott mindaz, amit a fenségesről tanult még középiskolás éveiben, egy kicsit Victor Hugóra is gondolt, de inkább csak átsuhant a fején, mert azt az író kevéssé méltányolta. Ilyen botor is volt Dünn kisasszony, kizárólagos és butácska. Vagy egyszerűen csak ilyen volt. A Szajná-nál többre értékelte az ivókutat. Mielőtt belépett volna a székesegyházba, két órán át tekergett körülötte, kereste a szívet, amelyre a székesegyház épült. Ideges is lett, mert nem találta. Pedig látott már életében szívet. Aztán bement a templomba. És fölment a 387 lépcsőn a déli toronyba egy kedves házaspárral. Ma már mindenki tudja a lépcsők számát. Akkor Dünn kisasszony nem tudta, így megszámlálta. Amikor remegő lábakkal felérkezett, piros noteszába lejegyezte: 387 lépcső; kedves házaspár; ördög? Pokoli forróság volt, de a látvány mindenért kárpótolta. Különösen a vízköpő bűvölte el.

Dünn kisasszonnal megélt kalandomból nem maradt szinte semmi, még maga Dünn kisasszony sem, vagy leginkább ő nem. Néhány emlékfoszlány, fakuló zöld tintával írt sorok egy piros noteszban, amelynek a hátsó részében ott van Párizs apró térképe. Elveszítettem a kisasszonyt, pedig bármennyire is idegesítő volt (sokban hasonlított Walser úr ismerőséhez, Dünn szabómesterhez), nem érdemelte meg, hogy annyira figyelmetlen legyek vele szemben, hogy elveszítem.

Fészek szerbia

Dünn kisasszonyt a hasonlóságok ellenére is világok választották el névrokonától, a szabómestertől, ezt sietek leszögezni. Barbár volt, pária, irigykedő, ámuló és rajongó, kelet-európai, közép-európai, balkáni jövevény. Ha európainak tekinthető egyáltalán, akkor csak annyiban, hogy képes felfogni a különbségeket. Ő még Dünn szabómesterre is felnézett, ahogyan a bécsi pincérekre, a velencei árusokra, a római hotelportásokra, az amszterdami kalauzokra, mert ők mind különbek voltak nála. Különbek, bizony! Hogyan lehetett volna egyébként ilyen óriási különbség világaik között? Vagy a kerek kút hasonlít talán a Wallace-féle ivókúthoz? Pedig mindkettő ivásra szolgál.

Amióta elveszítettem Dünn kisasszonyt, nem gondoltam rá. Éppen ez jelentette azt, hogy elveszítettem. Hirtelen, egyik napról a másikra ugrásszerűen megnövekedett *A nyomorultakat meg A notre-dame-i toronyórt* keresők száma a könyvtárunkban. Voltak, akik azt mondták, így emlékeznek arra a csodára, ami a *miénk* volt. Mások így feleltek: a miénk?! Vég nélkül beszélt mindenki. Szédültem, friss levegőre volt szükségem, sétálni mentem. Akkor csatlakozott mellém, hirtelen, mintha semmiből teremne ott, Dünn kisasszony. Kaján mosoly ömlött szét az arcán, úgy szökdécselt mellettem. Én is mosolyogni kezdtem. Aztán egy határozott mozdulattal odalöktem őt, ahová kíváncszott. Búcsú nélkül. Vakmerőség ez, és kaland, rikkantottam.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Brenner János** (1985) szerkesztő, tanár (Szabadka–Újvidék)
- Csik Mónika** (1978) költő, író (Szabadka)
- Fekete J. József** (1957) író (Zombor)
- Király Réka** (2001), a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Zenta)
- Laták C. István** (1967) újságíró, szerkesztő (Zenta)
- Lovas Ildikó** (1967) író (Szabadka)
- Mezei Zsófia** (1984) újságíró (Zenta)
- Mihályi Katalin** (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Móra Regina** (1977) költő, tanár (Szabadka)
- Nagy Kiserős Melinda** (1967) építőmérnök (Szabadka)
- Orosz András** (1969) tanár (Szabadka)
- Perjész Mária** (1950) nyugdíjas tisztviselő (Magyarcsérnye)
- Péter László** (1958) képzőművész, szakíró, tanár (Székelykeve–Budapest)
- Sinkovits Péter** (1946) író, költő (Zenta)
- Szabó Nóra** (1985) újságíró, tanár (Zenta)
- Szögi Csaba** (1975) költő, író (Zenta)
- Tóth Ágota** (1974) tanár (Szabadka)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Lapszámunkat **Vass Szabolcs** alkotásaival illusztráltuk.

GUNNAR A FŐVÁROSBAN

Laták C. István

Gunnar nagyon büszke volt nemzetére és az országára, de talán mindennél jobban a fővárost szerette. Habár életében nem utazott sokat, így nem is nagyon lehetett összehasonlítási alapja, úgy tartotta, nincs még egy ilyen szép város, ahol ugyan a falujához képest elképzelhetetlenül sok ember jár-ke, de ez valahogy sohasem feszélyezte. Talán azért nem, mert a magáénak tartotta fővárosát, büszke volt rá, mert a tévé képernyőjén látta, mások milyen betonrengetegben élnek, ahol még az utcán végigmenni is veszélyes.

Gunnarnak talán igaza volt. A fővárosához fogható szépségű település tényleg nincs ezen a világon, de olyan sem, amely annyira rendezett, s amelyre annyira vigyáznak. A város a tenger és a tó találkozásánál vagy hattucatnyi híddal összekötött tizennégy szigetre épült, az egészet további több ezer kisebb sziget fodorozta, de az öblök nyugodtak voltak, ott a víz már békésen ringatta a csatákat is látott, de tökéletesen felújított sorhajókat és fregattokat, melyek ütegsoarinak nyílásain még ott kandikáltak ki az ágyúk, amelyek az állami ünnepek alkalmával akár el is dördültek.

Gunnar órákig tudta bámulni ezeket a többnyire hárombócos csodákat, ugyan is azt tartotta, hogy szinte kötelessége évente vagy kétszer ellátogatni az ország központjába. Egyszer nyáron ment, mert egy kis szerencsével ilyenkor még valami úszóalkalmatosságra is befizethetett, másodszor pedig a téli ünnepek idején utazott oda, akkor ugyanis az óvárost úgy kidíszítették, hogy órák hosszát lófrált a köves kis utcákon, melyekre a régi évszázadok embereit is odaképzelték, a halárusoktól nyüzsgő piacokat, a pirosposzgás szép lányokat, akiket incselkedő gavallérok szédítettek a kapuk alatt, s a szigorú apákat, akik seprűvel zavarták el az udvarlókat. Ha megfáradt, a szinte megszámlálhatatlan park valamelyikében talált magának egy padot, élvezte a város szelíd klímáját, bámulta a reneszánsz, gótikus, barokk vagy épp modernebb építményeket.

Gunnar imádta az óvárost. Szinte már fejből ismerte, de nem tudott betelni a pompás paloták és a méltóságteles katedrálisok láttán, úgy érezte, mintha egy mesebeli helyszínen menne végig, vagy mintha egy óriási múzeumban tekintené meg a világ legértékesebb ritkaságait. A történelmi belváros főutcáját egy kicsit kerülte, mert ott sok turista tartózkodott, de télen

nem bírt ellenállni a kísértésnek, mert a szűk utca két házsora között annyi nemzeti lobogót láthatott, hogy annyi lakosa a falujának, de még a körzetének sem volt. Ekkor büszkeséget érzett, de inkább a főtéren felállított kézművészvásárban báméskodott, mert ott mindig olyan csecsebecsét talált, aminek az asszony nagyon megörült, s rögtön a konyhaablakot csak félig eltakaró függönyöcske alá, a belső párkányra rakta, mintegy dicsekedve a szomszédoknak, milyen ajándékot kapott.

Gunnar ezekre az utakra egy kis pénzt rakott félre, mert a fővárosban nem olyan áron ebédelhetett meg, mint otthon. Ilyenkor a világ legrégebbi étkezdéjébe ment, mert fával foglalkozó mester létére mindig megcsodálta a mintegy háromszáz éve belsőépítészeti fogadót, ahol ropogós házikeréket, mindenfajta halat, sőt vörös áfonyás szarvast is ehetett. Ebéd után mindig a királyi palotába ment, no nem kimondottan az ott található múzeumok, hanem inkább a fegyvertár miatt, ahol bámulta a páncélokot és a fegyvereket, de nem hagyta ki sohasem a szigorú szabályok szerint zajló katonai őrségváltást sem, mert a királyi gárda az ország egykori erejét sugallta a számára. Látogatását mindig egy utolsó rövid sétával fejezte be, beszívta még egyszer a város illatát, majd a vonaton még órák hosszát a látottak motoszkáltak a fejében, meg annak a kapros heringnek az ízét érezte, melyről majd hetekig mesél a szomszédoknak.

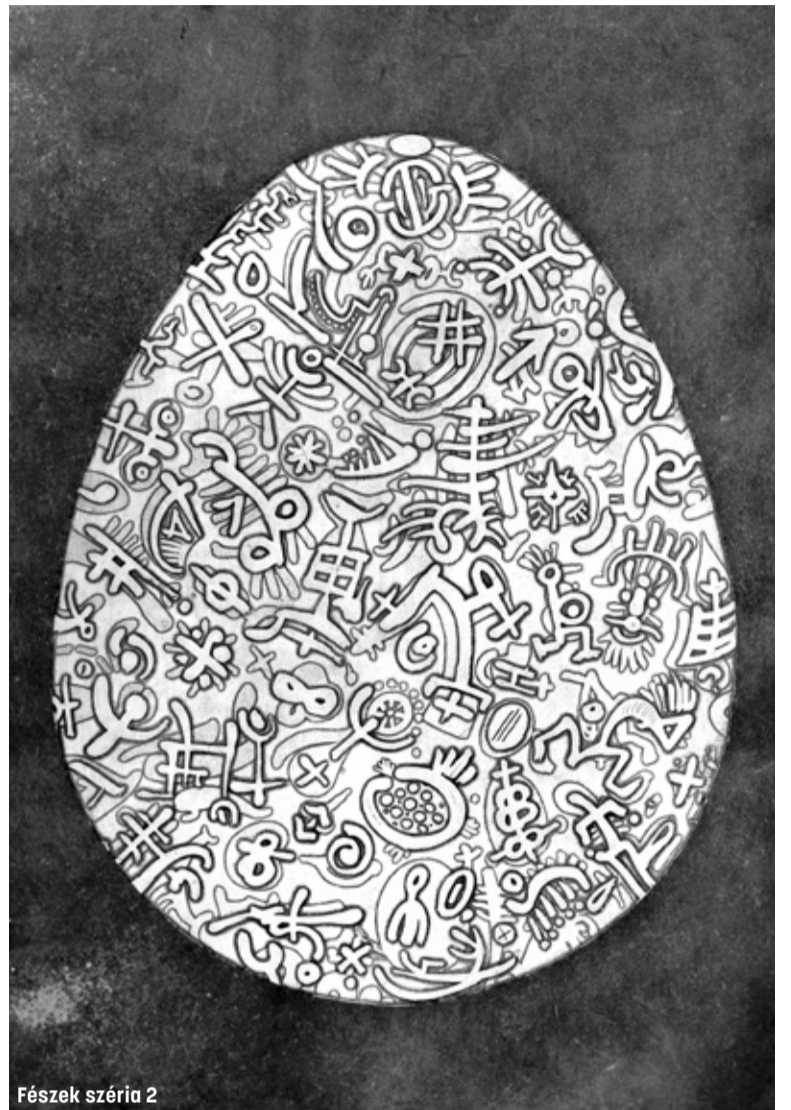
Gunnar úgy gondolta, ez utóbbi látogatása is tökéletesre sikerül. A világ legidősebb szabadtéri múzeumába, a Skansenbe is eljutott, ahol az egyik kovácsmester egy mives brossal ajándékozta meg, s ezért otthon az asszony biztos valami finomat főz. Kedvenc hajójára azonban már nem jutott fel, kedvenc étkezdéjében pedig úgy járt, hogy a fura kiejtésű pincér nem nagyon értette meg, mit akar, így szarvas helyett marhát kapott. Nem volt rossz az sem, de a vörös áfonyához mégiscsak vadhús dukál, így egy picit csalódottan (most mivel dicsekszik majd a szomszédoknak?!) bandukolt kora esti sétáján, amely során a főutcán kötött ki.

Csakhamar valami riadalom, hangoskodás ütötte meg a fülét. Gunnar elvileg kerülte az ilyeneket, de most el sem tudta képzelni, mi is történhet kedvenc városában, kedvenc városrészében. A kíváncsiság ezért odavezényelte, s olyat tapasztalt, amit még ad-

dig soha nem látott az óvárosban: tömegverekedés tört ki. Nézte, kicsodák ezek, mert az ordibálásból csak néhány furcsa és félig érthető káromkodást kapott el, azt viszont nem értette, miért estek egymásnak a fiatalok. Aztán megpillantotta mellettük a vodkás üvegeket. Hallomásból tudta, hogy új honfitársaiknak a vallása tiltja az alkoholt, ezért nem tudta mire vélni a dolgot, a járókelőkkel együtt arrébb húzódtott, s mindjárt a vasútállomás felé vette az irányt.

Gunnar a vonatban csak feszelt. Addig valahányszor repkedett a lelke az élményektől, most meg nem tudta kiverni a fejéből a látottakat. Otthon a felesége sem tudta, mi a baja, mert pár perc motyogás után Gunnar mindjárt lefeküdt, és reggelig forgolódott az ágyában.

Az asszony később megsejtette, hogy valami történt, mert a következő évben Gunnar sem nyáron, sem télen nem ment el kedvenc városába, még beszélni sem akart arról, évtizedek után miért nem látogatja meg az imádott óvárost.

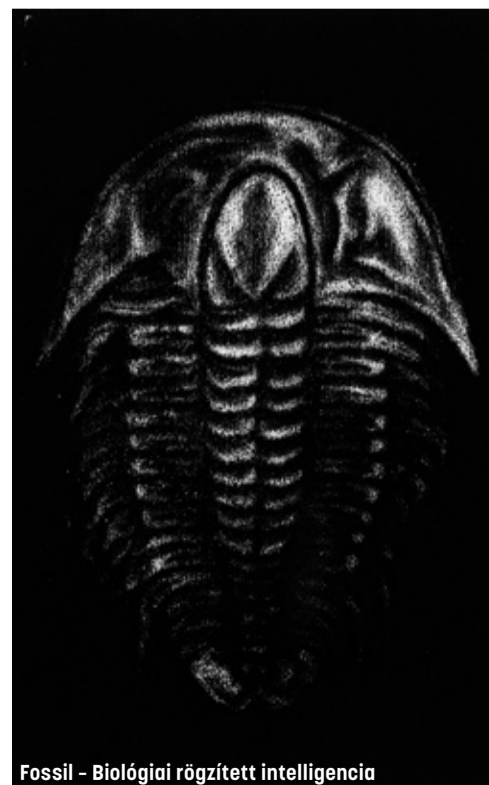

Fészek széria 2

vers

Móra Regina emlék

homályos háttér
szűrös, goromba kitüremkedések
a fejemben
maszatos képek
késéles, maró kontúrok
az emlékek
megsüllyedt az ágy
ott ült egy emlék
súlyos dolog
törölhetően
a veszteség rám ült
beköltözött

Fossil - Biológiai rögzített intelligencia

Egyszerű

Nem,
nemet kell mondani
olykor
mindig!
megállni bátor lábakon
szikáran és határozottan
kiállni

Nem,
nemet kell mondani neki
és neki
és neki
és mindenkinek
hogy megtaláld önmagad
valahol

Nem,
nemet kell tanulni
minden nyelven egyet
hangosan
hasítani a levegőt
és mondani
felöltöttek-gyerekeknek

Nem,
nemet kell mondani
mert elveszünk
a sokadalomban
nem találjuk önünket
sokszínűvé és szintelenné válunk
egyszerre

Nemet kell mondani
mert ennél jobb a halál
utolsónak lenni
fehér falon fehér pötty
síró játék
kiabáló hal
Nem!

Csík Mónika

Égi csiga háza

(pörgős)

Felhők fölött, felhők alatt,
azaz felhők közé zárva,
libeg egy kis felhőfolton
égi csiga csigaháza.

Foltfelhőnyi udvarában
csigaforma csigacsúszda,
búgócsiga-forgóhinta,
pörgő hintó, csiga-húzza.

Kelet felé néző ablak
sok a házon, szivárványos,
ki győzné mind megszámlálni,
lényeg az, hogy egy se rácsos.

Fala pörge, tirketarka,
csík hátára csíkot festett
ki a házat kipingálta,
hegyébe meg pöttyöt ejtett.

Ám a csiga tiszta ideg,
hiába a puccos otthon,
amint alá kap a szellő –
húlt helye a felhőfolton.

Ott tűnik fel, innen látszik,
hol a felhő bolyha kurta,
új a környék, új a lakcím:
Csigadombi Sohautca.

(forgós)

Ni csak, épp araszol ott fenn egy csiga.
Nem meztelen, nem búgó, nem éti. Égi.
Meg édi is, de nem ez a fontos,
hanem hogy égen jár és háza van.
Nem hontalan. Nem bizony. Honos.
Holott hol itt áll a háza, hol ott.
Azaz lebeg. Sodródik erre, arra.
Felhő alá, fölé. Bele egy felhőgomolyba.

Csigánk meg, a nem meztelen,
nem búgó, nem éti, égi, nem érti,
hová tűnik folyton e lak, mialatt ő
– hogy karcsúbbnak tűnjék –
háza nélkül csatangol, azaz csigázik,

pedig ekkor még azon a csöpp felhőn látja,
vesztegel helyben, ahogy egy ház szokott,
kereken, csíkosan, hegyében pöttyel,
keleti falában szivárvány-ablakok,
az ajtaja csillag, a kilincse csillog,
megbillen néha, ahogy a szél alakap,
egyszóval pompás égi csigavacok,

akkorra meg, mire pislant az ember,
azaz csiga, a nem meztelen, nem búgó, nem éti,
eltűnik a felhő, a ház, a szivárvány-foncsor,
csak hűl a hely, ahonnét oda a csigavacok,

vacak a csigakedv, lóg a csigaorr, kocsányon
himbálnak bámész csigaszemek, a ház meg,
akár egy égi bűvész színpadán – odébb,
a pókhasú kumulusz után – tűnik fel ismét,
libeg, fújja a bóra erre-arra, csillog a csillag,
ha szemed félig lehunyod – megláthatod,

de mire kinyitnád, a helyén semmi lenne,
még annál is semmibb, majd némi csillanás,
keskeny sávok a fakó égszegélyen,
csigatalpnyomok, amelyek arra futnak éppen,
amerre ködlik a pöttyecsúcs, csíkos csigaház.

Lakni bárhol

Lakni réten,
rét gyepében,
hegytetőn vagy
kert ölén,

lakni várban,
lányszobában,
nyári laknak
rejtékén.

Lakni hóban,
bungalóban,
nád tövén és
sás között,

lakni fában,
gombaházban,
fűkabátú
domb mögött.

Lakni versben,
lakni dalban:
ahol rím a
gondolat,

lakni fényben,
lakni Napban,
ahol bolt
a boltozat.

Lakni könyvben,
esti csöndben,
lakni polcon,
ághegyen,

lakni földben,
lakni zöldben,
jégkristályos
fellegen.

Lakni szívben,
szóban, szélben,
úszva kéklő
tó felett,

lakni bárhol,
közel-távol,
lakni ott, hol
jó neked.

Tündérnóta

Zoknim csíkos, kockás, pöttyös,
térdig ér a szára,
égbe nyúló gólyalábon
de pompásan állna.

Tarka kalap a fejemre,
szalmából van fonva,
lehetne bár pipacsokból
egybekötve-bontva.

Szoknyám csupa rózsaszínből,
csordogáló málna,
megnyalja a száját mind, ki
megfordul utána.

Kipp-kopp, kipp-kopp, páros meggyszem,
tünemény-topánka,
talpa alatt minden fűszál
hajladozva állna.

Hajam mézszín, napfénykéve,
benne tenger-kékség,
álmohajón ringna rajta
pillangó-legénység.

Hangom kristály, hegyi csermely,
illanékony sóhaj,
ébreszt, ringat, körbeölel
cirógató szóval.

Ágyam puha paplanfelhő,
áttetsző a fényben,
ha így nézem: vattacukor,
ha úgy: füst a szélben.

Göndörödök, bodorodok,
virágszárnyon szálllok,
csilingelve röpnek velem
pöttöm tündérlányok.

Bajuszkirály

Bajusz bácsi, a postásunk, csudaszőr alak.
Szárnyas orkánkabátot, nyeletlen cvikkert,
orra alatt meg irdatlan bajuszt visel.
Akkorát, hogy ha Bajusz bácsi megjön,
a bajuszának külön kell köszönni.
A bajusza tekintélyesebb, mint Bajusz bácsi.
Bajusz bácsi is tekintélyes, persze,
megvan hatszáz kiló, meg egy kicsi,
a fokhagymapürét tormakrémmel eszi,
lepők egy söröskupakot a kerítés tetejéről,
és úgy pedálozik, hogy ha esni kezd,
a víz a kerékpárja hátsó sárhányóját éri,
az első csontszáraz marad, akárcsak
Bajusz bácsi bajusza, kabátja, táskája.
A hátsó sárhányó viszont csattog,
ahogy a szapora eső veri a postásbiciklit.
Ezt maga Bajusz bácsi meséli mindig,
miközben ajánlott levelek után kutat,
könyékig matat a postástáska mélyén,
és irdatlan bajuszt kunkorgatja.

Bajusz bácsi szerintem egy hős.
Na nem azért hős a Bajusz bácsi,
mert a fokhagymát tormával eszi,
gyorsabb az esőnél és célba pök,
mint a nagyok, hanem a bajusza miatt.
Hogy egy szobában mer aludni vele,
egész nap beszél hozzá, szagolhatja.
Reggel, tükkörbe nézve, nem sikolt fel,
hogy azt a jó szagú mindenségit (!),
hanem bajuszkéfével kigubancolja,
és meg se lepődik, ha mindenféle
dolgokra bukkan a szőrbajuszban.
Egyszer egy rántott húst talált benne,
hozzá másfél zömlét – mesélte,
s miközben beszélt, csak úgy kalimpált
orra alatt a bajusz. A bajuszfolyam.
Kíváncsi voltam rá, hogy az eltűnt
játékrobotom nincs-e ott, ahol a hús volt,
és hogy látta-e a focistás rádiomat,
amelyiknek három hete kelhetett lába,
de csak álltam, nyikkanni se mertem,
(orra alatt a szőr burjánzott veszettül),
Bajusz bácsi meg, elunva a képem,
bicajra pattant, kacsázott, s balra el.

Így hát a kapuban, ahogy hegytetőn a zergék,
lestem az utcasarok felé csalinkázó csodát,
hittem is, nem is, hogy nem a postás teker már,
hanem a bajusz csüngő szárai tapossák a pedált,
pedig úgy tűnt, szavamra, s hallani véltem, hogy
Bajusz bá csenget, füttyög, valami dallikázik,
közben zörög a bringája, mintha eső verné,
és az orkánkabát szárnyai verdesnek, akár
felszállni készülő madaré, szélre várva.

Fészek széria

beszélgetés

A MEGSZÓLÍTÁS MŰVÉSZETE: VERKLI

Sinkovits Péter publicisztikai kaleidoszkópja

Brenner János

2018-ban a budapesti Ünnepi Könyvhét alkalmából jelent meg Sinkovits Péter költőnek, prózaírónak, publicistának, a Magyar Szó egykori főszerkesztőjének, a lap művelődési rovata vezetőjének és budapesti tudósítójának *Verkli* című tárcakötete a Forum Könyvkiadó Intézet kiadásában, publicisztikai sorozatának részeként, Beszédes István szerkesztésében. Hatvanhárom tárca-kisesszé, öt mély értelmű „fejezetcím” – elmélkedés, töprengés, nosztalgia...

Péter, kérem, engedje meg, hogy még mielőtt rátérnénk a tárcakötetere, eláruljuk az Olvasóknak az e kötetéhez fűződő különös „viszonyát”, amely a könyvének előkészülete alkalmával került szóba. A munka során ugyanis többször utalt arra, hogy ez lesz a legfontosabb kötete. Miért érezte, érzi így?

– A tárca átmenet a publicisztika és a szépirodalom között, én pedig éppen ezen a határterületen, ebben a műfajban érzem magam a legjobban, a legotthonosabban. Azzal, hogy magamat mindig elsősorban újságírónak tartottam, az irodalom – a nyugdíjas korszakom előtt mindenképpen – inkább amolyan csábító oldalösvénynek számított. S ha már életem hét évtizedéből öt közvetlenül az újságíráshoz kötődött, akkor talán világossá válik, számomra miért a *Verkli* a legfontosabb és legkedvesebb kötetem. A sajtónál dolgozva a tárcairás persze ritkán került igazán előtérbe, a nyugalmi, ráhangolódo állapotához szükséges időteremtés azonban már mégis inkább rajtam múlt. Mindezek miatt tartom becsben minden megírt tárcámat. A válogatásnál viszont szigorú voltam: a megtalált és összegyűjtött tárcáimnak mindössze talán egyharmada szerepel a kötetben.

Ha már a válogatásnál tartunk, Balogh István a könyvről szóló recenziójában öt kis ágú szőlőfűrthöz hasonlítja a kötetet, amelynek írásai ragyogó szőlőszemek-igazgyöngyök. Jómagam amolyan publicisztikai kaleidoszkópként tekintek a könyvre, mindenesetre öt fejezetbe (Kósétány, Visszalapozó, Időkristály, Körgyűrű és Randevú a jövővel) rendeződnek tárcái, amelyeknek bevezető írása a Mutamur, befejező szövege pedig a Betongyökér. Hogyan állt össze kötetének anyaga, mi a rendezőelv? Mint említette, korábban megtalált írások is vannak közöttük, de tegyük hozzá: viszonylag új megjelenésűek is.

– Az idegesítő dilemma akkor oldódott fel, amikor az egyik – réges-rég kőfaragó műhelyként használatos – udvari épületben szinte véletlenül rábukantunk a pályakezdő időszak-

ban írógépen lekopogtatott munkáimra, poros, madzaggal összekötött dossziékban. Engem 1970-ben a Dolgozók szerkesztősége alkalmazott, s ott – akárcsak bármelyik akkori lapunkban – helye volt a tárcának. A terepjárás meg szinte kinnálta a témákat. Eme kéziratok nélkül kissé csonka maradt volna a *Verkli*, hiszen e tárcanovellák révén előbukkanhatott egy régi korszak: megjelennek azok a személyek, akik valamilyen fontosak voltak a számunkra, meg azok is, akik életükben egyetlen alkalommal kerültek a tanyavilágból vagy a külvárosi elhagyatottságból egy lap hasábjaira. Ez a nyitánya a további daraboknak, amelyek zömét – már jóval később – *Verkli* rovatcímmel közölte a Magyar Szó. Így a kötet szerkezete is szinte magától adódott: az első két fejezetben a régi írásaim szerepelnek, a következő kettőben pedig a személyes ismerőseimhez, majd az utazásaimhoz kötődő írások. Az ötödik fejezet amolyan kitekintő, amelyet valóban a Betongyökér című tárca zár le. Ez voltaképpen az utcánkról szól, amelyen áthaladt a történelem. S ezt az utcát olyan személyek népesítették be, akikről gyerekként úgy gondoltuk, velünk maradnak, amíg világ a világ – most azonban már csak arra maradt esély, hogy árnyékként, búcsúzól még egyszer felsorakozzanak.

Említette, hogy a tárca műfajában érzi legotthonosabban magát. Maradjunk még egy kicsit a tárcánál! Azért is utaltam előző kérdésemben a válogatás-szerkesztés aktusára, mert eddig verseskötetei és regényei jelentek meg. Itt viszont változik a „műfaj”. Az idők változnak, s változunk mi is velük? Vagy egyszerűen szakmai „útitársaként” kezelhetjük a tárcát mint műfajt?

– Esetemben nyilván ez utóbbit lehet szó, a szakmai útitárs megjelölés pedig kifejezetten találó. Aki ugyanis örökdiáknak született, számára az ilyen tárgyú írások készítése egyfajta önképzés. De szeretném hinni, hogy – úgy általában – ezek a művelődéstörténeti jegyzetek, alaposan körbejárt izgalmas, vonzó témák

Fotó: Révész Róbert

az olvasó számára is ugyanazt jelentik. Avagy az olvasás örömen túl – önképzést. Tegyük hozzá: a kíváncsiság jegyében. Mert anélkül nincs tárca. Meg újságírás se.

A könyv borítóján a következő, Öntől, az egyik tárcából származó idézet olvasható: „Voltaképpen talány, hogyan és mikor kerül az ember kezébe egy-egy könyv. Olykor találmásra érkezik, szinte rejtélyes módon, egy cím kelti fel talán a figyelmünket, esetleg életrajzrészlet vagy egy szövegfoszlány; beleolvastunk valahol, elsőre fel se tűnt, s csak később tudatosul, hogy azonnal megrendített, amire persze ma már oly kevés a példa. És akkor nyomozni kezdesz megfeszített emlékezettel.” – Könyvek, olvasás, viszony. De hadd nyomozzak én is! Számomra a *Verkli* cím egy telitalálat, no de nagyon kíváncsi lennék arra: milyen metaforaelemként kezelhetjük, vagy miféle jelentéshálót fon ez a szó a fogalom és a kötet tárcái közé? Arra már utaltunk, hogy a *Verkli* „elsőre” egy rovatcímet takar...

– Engedje meg, hogy először néhány szót szóljak a könyvekkel, szerzőkkel való, olykor valóban rejtélyes találkozásaimról. Előljáróban azonban be kell vallanom, rengeteg esztendő fecséreltem el az a hiábavalósággal, hogy az életszervezésben kifejezetten a módszerességre próbáltam alapozni. Pedig felfigyelhettem volna például arra, hogy miért nem írok komolyabb utánajárást igénylő tanulmányokat, a cédlázással pedig ki lehetne zavarni a világból. Mígnem aztán egy szép napon megnyugodva azt mondtam: aki nem eléggé módszeres, bízson az intuíciójában. Amely általában

legalább annyira célravezető, mint a cédlázás. A könyvek tehát, amelyeket olvasok, szinte maguk keresnek meg engem – csak figyelniem kell a belső rezdülésekre, megmutatózó jelekre. Ennek persze az a veszélye, hogy az olvasottságomban túlonúl sok a fehér folt, pótolja ezt azonban a meglepetések izgalma. Eddig ismeretlen rokonaim kopogtatnak be így hozzám. Például ez az Álvaro Mutis, akinek – lám – ilyen címmel jelent meg kötete: *Maqroll, az Árbocmester nekibuzdulásai és hanyattatásai*. A fafeldolgozással foglalkozó hegyi falucska kisboltját

pedig így hívják: *A Hómezők Admirálisa*. Az ember ilyesmire természetesen felfigyel, s az újságban megjelent alkalmi ismertető nyomán azonnal nyomozni kezd, hogyan lehetne a kötetet mihamarább beszerezni. Aztán végre kézbe veheti, olvasni kezdi, s rádöbben, ez a kolumbiai író úgy ír, ahogyan ő szeretne írni, s olyan élethelyzeti dilemmákkal küszködik, amin ő is töri a fejét. Szemléltetőként idemácsolok két, találmásra kiválasztott rövid szövegrészt. Az egyik: „Nagyon rossz, ha az ember úgy éli le az élete egy részét, hogy olyan szerepet játszik, ami nem neki

A kötet borítója (műszaki szerkesztő: Lackó Lénárd, fedőlap illusztráció: Pesti Emma)

való.” A másik: „Az élet gyakran készlet olyan számvetésre, amit nem tanácsos félvállról vennünk. Azért kínálja fel a mérlegkészítés lehetőségét, nehogy túl mélyre merüljünk az álmok és fantázia világában, s képesek legyünk viszontatérni abba az otthonos, hétköznapi időbe, ahol valójában zajlik a sorsunk.” Utóbb meg tudom, hogy Mutis és Márquez barátok voltak, a dél-amerikai alkotók és kritikusok pedig a két író általában azonos rangban említik. Talán mondanom sem kell, Mutisszal természetesen foglalkozom a Verkliben is. Valójában külön adomány, hogy az utóbbi időben több ilyen szerzővel is találkoztam, akik tehát (illetve a könyveik) egyszerűen besétáltak hozzám (és a tárcakötetbe). Jaime Cabré katalán író például, aztán az olasz Alessandro Baricco, a francia Patrick Modiano, a norvég Jostein Gaarder. És még néhányan.

Verklit, valóságosat, a prágai Károly hídon láttam. Korábban csak képzőművészeti alkotásokon megfilmen. S hogy a lélek mélyén fekvő szavak rengetegéből miért éppen ez ugrott elő címként? A véletlen sem zárható ki, ha azonban ezen túltesz-szük magunkat, akkor megfejtésként szinte azonnal kínálkozik egyfajta magyarázat, miszerint ez a mozgó zenegép az emberekhez kíván szólni, közelítően, szépen, érdekesen. Hangulatot teremtve, s a (fontos) dolgokat szükségszerűen ismételve. Ahogy megszólal, ablakok nyílnak, de talán a leengedett redőnyök mögött is hallható. Vagy áttételesen így is mondhatnám: a verkli a hangjegyek révén útjára bocsátott közlési szándék. Ugyanakkor a zeneműből áradó dallamok hallatán az emberek összejönnek, a verkli ily módon a közösségi megszólalás szimbóluma is. Szövevényesebbé válva gazdagodik, tovább alakul.

Személyes hangulatok, életerekek, -formák, -történetek, különösen a munka, az újságírás köszönnék tehát vissza a szövegekből, de a gyerekkor emlékei is. Ha három szóban kellene összefoglalnom a kötetet, a változás, a nosztalgia és a töprengés szavak jutnak eszembe. A műfaj ugyan magával hozhatja a lehetőséget, mégis rákérdezek: mennyiben tekinthető e tárcagyűjtemény életrajzi szövegegyüttesnek?

– Szerintem kifejezetten csak annak tekinthető. S vonatkozik ez nem csupán azokra az írásaimra, amelyekben úgymond személyesen is megjelenek. Értendő ez a többire is, hiszen felfedik, merre utaztam életem során, kikkel barátkoztam, milyen könyveket olvastam, mely jelzésekre figyeltem. Mind- ez személyes választás dolga.

Ez a könyv én magam vagyok. A tárcá tehát leleplezi a szerzőt. A vers és a novella is leggyakrabban személyes jellegű, a tárcá azonban közvetlenebb. Kevésbé rejtőzködő.

Az előző kérdésben három szót említettem, de egy másikat, a sír főnevet jómagam vezérmotívumként kezelem. Nagyon erős az a mondat, amelyik a Tanuljunk botokudul! című tárcájában olvasható, s amelyet épp az egyik, Ön számára igen fontos személytől, Lénárd Sándortól idéz: „Az emberek sírköveit moha és gyökerek reszesztik meg.” Ezt mélyíti el, s mintegy „támasztja alá” a tárcakötet utolsó szövegében, a Betongyökérben található részlet is, amelyik a betont feltörő fagyökérről szól. Mintha az élni akarás, az élet allegóriája nyomná rá a bélyegét a könyvre. Nem etikus olvasati módokat számon kérni az írótól, de bátorkodom megkérdezni: jól látom?

– Bizonyára jól és pontosan látja, annál is inkább, mert ön már menet közben értően gondozta és esetenként véleményezte a szövegeimet – utólag vizsgálódva tehát a tétele szerintem is áll. Írás közben nekem persze ezt nem szükséges látnom-tudnom. Egyébként is: élet és halál megoldhatatlan kérdéseiben a ránk rakódó esztendőök a súlypontokon módosíthatnak, de maga a küzdelem marad, az egyik fegyverünk pedig éppen az életigenlés. Ha erről lemondunk, akkor kicsúszik alólunk minden. Az ember fogódzókat keres vallásokban, viselkedési rendszerekben, kommunikációs mintákban, spirituális tanokban, tudományos értekezésekben. A várhatóan titkokkal teli kalandot azonban senki sem kerülheti el. Valóban nem tudom, írásaim ilyen tekintetben mit nyújtanak, s mondanodom mennyire tudatos. Megnyugtató viszont, hogy a szavak olykor maguktól a helyükre huppannak.

Tervez-e újabb kötetet? Mi foglalkoztatja, min dolgozik mostanában?

– Közlésként az Üveggolyó mellékletben hétfőnként megjelenő tárcáim megírása számomra egyelőre tökéletesen elegendő. Halmazódnak viszont mellettem az elolvasásra váró könyvek; egy nyugodt, feltöltődési szakasz tenne tehát a legjobbat. S általában megérezem, ha feleslik a láthatáron egy lehetséges újabb kötet. De itt még nem tartunk. Magam pedig nem siettetem a dolgokat.

Alakuljon minden elvárásaihoz, terveihez megfelelően! Ehhez és a feltöltődéshez sok erőt és jó egészséget kívánok! Köszönöm a beszélgetést.

KÖLTÖZKÖDÉS

A teherautó megállt a többemeletes épület előtt.

Tamás gyorsan haladt felfelé a lépcsőházban, minden lakásajtó zárva, bár sejtette, a szomszédok ott lapulnak mögötte, szinte kihallatszik a szuszogásuk, a suttogásuk, figyelnek, kilesnek a kémlelőlyukon. De nem jönnek elő, elköszönni sem. Előfordulhat persze, talán a részvétellel vegyes tisztelet tartja őket vissza, de ezt nehéz lenne ellenőrizni, s akkor sem volna róla meggyőződve. A legfelső emeleten benyitott a lakásukba, amelyet most lát utoljára, rámutatott azokra a bútorokra és az előkészített, összekötözött dobozokra, amelyeket a cipekedő munkások máris vihetnek, s míg a zajos léptek meg a fordulónál az eligazító hangos kiáltások visszahangzottak a lépcsőházból, benyitott apja műtermébe is, aki egy hete került kórházba, felpuffadva és magas lázzal. A látása is rendkívül megromlott az elmúlt hónapok során, így újabb tájképein már szinte csak a kikeveretlen, nyers színek rikoltoztak, durván és markánsan; valójában ez az árnyéktalanság zavarta Tamást, aki a régi fekete-fehér filmekben egyedül az árnyékokat volt képes megfigyelni. A szalonban meglibben például a függöny, árnyékot vetve, amint a főszereplő belép, az ajtó kitarulásával az érkező fény végigsétál a falon, de csak most, illetve úgy csupán azon a délutánon, amikor a filmnek ezt a jelenetét felvételezték, mert más napokon az árnyékboldogot bejövő fény már más szögben és eltérő magasságban helyezkedne el – amit most látunk, az tehát egyszeri és megismételhetetlen. S ez mind olyan dokumentáló értéket képvisel, amely magasan meghaladja az amúgy gyatrácskán szenvelgő film színvonalát. A műteremből kilépve Tamás még egy pillantást vetett az állványon maradt vázlatra, amelyen elmenetele előtt az apja még dolgozott, végigpásztázott a hosszú asztalon rendszertelenül halmozódó újságokon, levélkupacokon, képeslapokon, elmosatlan poharakon és a szerteszt heverő tubusokon, tekintete legvégül megállapodott a foga-son lógó, elkoszolódott, festékfoltos mantlin, amely nélkül a mester szinte elképzelhetetlen volt, így abban fényképezték le mindig a sajtótól érkező fotósok, s az volt rajta tévéfelvételek alkalmával is.

A költöztető munkások jól haladtak, már csak a könyvcsomagokkal kellett megbirkózniuk. Azok viszont méteres magasságban ott tornyosultak még, elfoglalva a nappalinak szinte a felét. Ekkor jutott eszébe, egy fényképet meg kellene találnia, eddig nem jutott rá idő, s az az album is elkeveredhetett valahová, egyszóval lázasán kutatni kezdett a szekrények aljában, közben maga előtt látta a fotón megörökített pillanatot, amint egy távoli város főutcáján haladnak, a barátnőjével, s akkor ér hozzájuk egy fiatal lány, vizsgálódó tekintettel, ő Csilla, mondja a barátnője, Tamás finoman megszorítja a feléje nyújtott kezét, s máris pereg előtte a várható eseménysorozat: a barátnője elutazik néhány napra, de Csilla a városban marad, meghívja egy italra, de lehet, hogy mindez csak hetek múltán következett be, Csilla akkor lett a szeretője, ám a szemében mindig az a kémlelő nézés. Tamást valójában nem zavarta, szeretteközben sem, Csilla mintha mindvégig figyelt volna, őt nézte, aztán a bútorokat, végig nyitott szemmel, bár lehet, így álmodott, csak így tudta elfogadni, hogy ennek a kapcsolatnak nincs jövője. Aztán Csilla elköltözött, a hegyekbe vágyott, egy szanatóriumban kapott állást, s amikor Tamás néhány esztendő múlva meglátogatta, már az intézmény betege volt, séta közben gyakran meg kellett állniok, ilyenkor Csilla bocsánatkérő-

Sinkovits Péter

en mosolygott, kényszeredetten jókedvet mímelve, lesóványodott, a gyümölcsfákról mesélt, szülőfalujáról, a folyó menti nyaralójukról, ahová elvonulhatott, ha rejtve akart maradni, ott telefon sem volt, a szomszédok meg csak magukkal törődtek. Amikor meghalt, kérésére idős szülei egy barackfát ültettek a sírja mellé. Néhány esztendő múlva Tamás – egy hosszabb utazása során – átvágott autójával azon a falun, közvetlenül a sírkert mellett haladt el a településről kivezető út, aktuális barátnője hátul ülve az imént vásárolt holmikat rendszerezte, közben valami vidám történetet mesélt, néha kacarászott is, s Tamás már majdnem félbeszakította, legyen kicsit csöndben, most haladnak el Csilla sírja mellett – de nem szólt, bár kevés hiányzott, hogy leállítsa a gépkocsit, és lekeverjen egy hatalmas pofont a barátnőjének. Vagy ki is dobhatta volna. Mégis továbbhajtott, ekkor érezve igazán a vereséget, hogy képtelen volt akkor Csillát megtartani, segíteni a felépülését, maga mellé venni... Ezt a fotót kellene tehát megtalálni, amely rögzíti a pillanatot, amikor megismeri Csillát, nem mehet el úgy a lakásból, hogy ezt ne vigye magával. Közben a könyvcsomagok egyre fogynak, a nyitott ablakon beszűrődő zajok alapján a városban mindenütt növekvőben a forgalom, jó lesz sietni, hogy a teherautóval mihamarabb kijussanak a nyílt útra. – Rövidesen végzünk! – szólt hozzá az egyik munkás. – Lesz még valami? – Tamás felhagyott a Csillát ábrázoló fénykép keresésével. Cserébe viszont elhatározta, kigondol majd valami illően megfelelő az emlékezés jegyében, egy hétig nem dohányzik például. Utóbb viszont eltűnődött: lehet-e halott nőnek fogadalmat tenni. – Lesz még valami? – ismételte meg kérdését a kék munkaruhában sürgölődő férfi. – Azt vegye le a falról! – mutatott Tamás egy festményre. Egyik barátja készítette, neves grafikus, aki pénzt kért kölcsön, de nem tudta megadni, inkább megkérdezte egy alkalommal, mit fessen meg. – A tengert! – vágta rá gondolkodás nélkül Tamás. Mutatós kép lett: előtérben a kőváros egy részlete, aztán a tenger hatalmas tömbje, majd – sajnos – egy vitorlás. Meg néhány sirály is. De elfogadható, szolid mennyiségben. Ezt elviszem, gondolta Tamás, hiszen ha ő megérkezik a külföldi útjáról, és látja a „kifosztott” lakást, meg szembesül Tamás végleges távozásával, bizonyára végigpanaszolja majd a szomszédoknak, hogy alig maradt neki valami, s rákérdez, miért nem szóltak a rendőrségnek, amikor látták, hogy a férje, kihasználva az alkalmat, hurcolkodik. De lehet, hogy nem szól semmit, a szégyen hallgatásra bírja, megkülönböztetve is: a saját dolgain kívül Tamás csak a kisebb televíziót írta fel az elvinni valók listájára, azon szerepelt továbbá még a régi villanyparhelt, egy kanapé két fotellel, más nem – ennyi viszont mindenképpen kell az újrakezdéshez.

Lassan lépkedett lefelé a lépcsőkön. A bejárati ajtókat továbbra is mindenütt zárva. – Hanyadik újrakezdésem is ez? – kérdezte némi szelíd öngúnnyal. – És mi végre?

A sofőr leengedte a ponyvát. – Indulhatunk? – nézett Tamásra.

Amikor beült a kamionvezető mellé, hallotta, hogy néhány lakásban felhúzták a redőnyöket. A sofőr gázt adott, a hatalmas jármű megremegett. A rakodótérből behallatszott a költöztető munkások egymást ugrató, vidám beszélgetése. – Tülkölgjön egyet – szólt oda szórakozottan Tamás a sofőrhez. Éppen kanyarodtak ki az utcából, amikor ez a búcsú-kürtszó felriasztotta a fák ágain gubbasztó madarakat. Azok megindultak valamerre, mint a sirályok a tenger lüktető kékjében.

ÚJRATEREMTÉS-ÁBRÁZOLÁSOK

Péter László

A kishegyesi Vass Szabolcs a vajdasági művészköröknek, többek között a TAKT művésztelepének és a Híd Kör Art projektnek ismert tagja, 2016-tól a Dombos Visual művésztelep koordinátora. Pályafutását középiskolásként kezdte a Hevér-tanyán működő TAKT – Tulabari Tabor művésztelepén.

Az iparművészeti tevékenység behatárolt, a megrendelői kívánalmak és díktátumok miatt erősen megkötött alkotótevékenység, ami számára a művészi önkifejezés szűkítését, korlátozását jelenti. A dizájn feltétlen sikerre törő, mások akarát szolgáló tevékenység, ennélfogva esztétikája csupán a felszínest érinti. Teljesen aláveti magát a termékek népszerűsítésének, ezért az iparművészt többnyire a fogyasztói társadalom önkéntes munkásának és/vagy rabjának tekinti. Rejtett manipulatív törekvései vannak, így a művészi szerepkör is művi.

A szépművészeti alkotásoknak viszont erőteljes, független, szabad, életminőséget, értékmentő szellemiséget meghatározó erejük van.

Elmélyült, független gondolatisága és líraisága folytán a rögzöbbs utat választotta. Fokozatosan építi művészi világát. Vezérfonala és egyik fő motívumforrása a modern transzhumanizmus eszméje. Leginkább az emberi identitás(tudat) és a techné viszonya foglalkoztatja. Jóval korábbra tehető és sokszorosan feldolgozott már az a szürrealizmusba botló művészi törekvés, amely a humán viselkedés tanulmányozása során szerzett tapasztalatok birtokában átalakíthatná a hibáiból amúgy mit sem tanuló emberiséget. A humanoid torzóépítések már a mai világgal elégedetlen, perlekedő, felfokozott érületű új művésznemzedékek változatos próbálkozásai.

Alkotásainak egy részét a Michel Houellebecq francia kortárs író *Elemi részecskék* és *Egy sziget lehetősége* című regényeiben felvetett kérdések ihlették: hogyan gondolkodhatunk univerzális erkölcsi rendszerben, ha nem vagyunk képesek túllépni az etnocentrizmus problémáin? Milyen összefüggés van emberi identitás és technika között? Milyen viszonyban áll egymással a kapitalizmus, a technokrácia és a vallás? Milyen kapcsolat áll fenn a természettudomány és a filozófia, azon belül pedig az erkölcs tan között? Felvetődik még a művészeket mindenkor foglalkoztató halhatatlanság kérdése is. „Ki az, aki megérdemli kö-

zülünk az örök életet – s ha igen, mire megy vele?” Houellebecq elbeszélései szerint a XXI. századi technohumanista kísérlet, a klónozás a jövőnk lehetséges vetülete. A természettudományos megoldás, a determinista technokrácia és az individualizmus természetesen nem oldhatják meg életünk összes fontos kérdését. Emellett úgy tűnik, hogy a nyugati világ, miközben halmozódó társadalmi ficamok és a természet ellen elkövetett fő bűnök megzabolásával kísérletezik – sokadszorra –, ismét váratlan zátonyra fut.

A transzhumanizmus gyökereit és elméletét, azt a filozófiai kontextusba helyezett kérdéskört, hogy mivé fejlődhet a jövő embere, a XX. századi művészek számtalan korai, burkolt szürrealizmusra, lírai technicizmusra és puszta mechanikai képforgácsolásra épülő példájával is alátámaszthatjuk. Megtaláljuk Max Ernst korai lépegető transzformer-elképzeléseiben, Dalí álomdúléisában. A korabeli magyar avantgárd művészek közül hasonló világokat fedez fel a maga számára Vajda Lajos, Bálint Endre, Korniss Dezső. Az elgépiesedő ember mítoszát a hatvanas években is viszontlátjuk Kondor Béla rézkarcaiban, Tóth Menyhért torz angyalcarcaiban. Ugyanezt tapasztaljuk a 80-as évektől El Kazovszkij nagyszerű és félelmetes élményvilágában és feLugossy László pszeudo-mitologikus mesevilágában is.

Az emberi sorsok jelzett hibáinak visszafogott átépítési szándékát látjuk ezen művészi ténykedésekben; előremenekülésüket az emberiség rémtetteitől; a fenyegetettség magatartásformáit leleplező javítási és megújítási szándékot. Mindezek a valós és a képzelt világ sérült hámrétegeinek gyógyítási kísérletei.

Az 1960-as, 1970-es évek vajdasági alkotói közül többen – Ács József, Torok Sándor, Benes József, Petrik Pál, Zsáki István – az akkor forradalminak tűnő, de még hagyományosnak mondható festői kísérletezésekkel igyekeztek átértelmezni a szelíd vajdasági tájról és emberéről alkotott fogalomvilágot. Az emberi beavatkozások mértéke szerint átalakuló, torzulások prédájává vált valóság átfogalmazásait művészeink a felfedezés örömeivel vállalták. Az uniformizáltságból való kitörés vágyát, a közeli, de másfajta kultúrák felé közeledést, a rokonító nyitás szándékát tűzték ki maguk elé.

Peszticid mérgezés széria z2

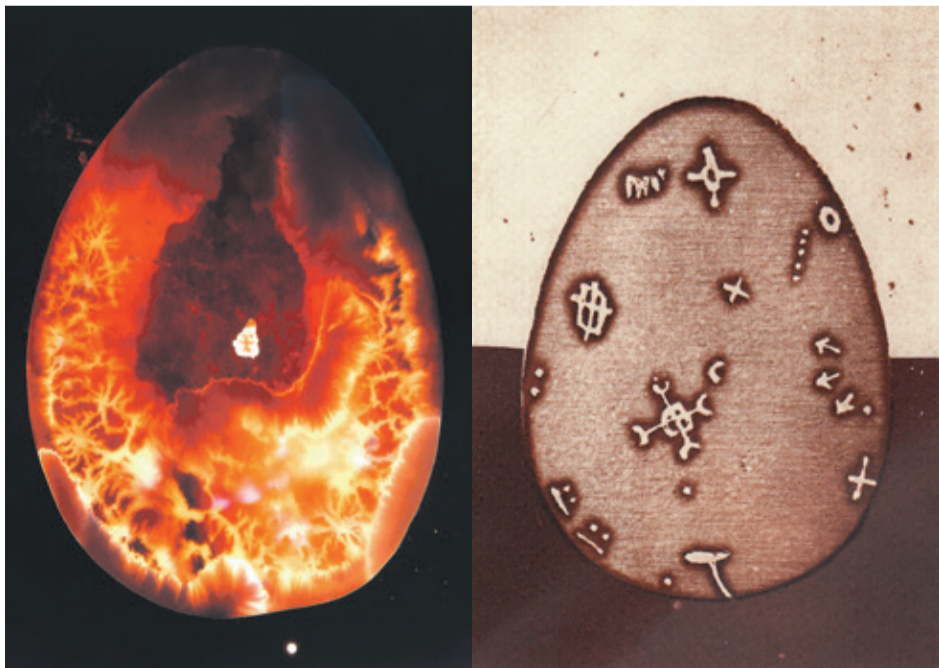
Vass Szabolcs már a világ globalizálódásának folyamatát kíséri, elemezgeti. Miközben átfogalmazza valóságunkat, újraalkotja, másféle kalodába zárja fura, gnóm emberlényeit. És el is választja azokat a táj ütős impressziójától. Kísérleti kaptafát húz az emberi társadalom egészére, elidegenítő hatású, szűkítő módszereivel az átértelmezés optimista kalandját tágítja. Átiratait már nem csupán az általa ismert közösségekre vonatkoztatja – szűkebb közegétől eltávolodva, egyre inkább a globalitások sűrűmnyébe törekszik.

A művészetekben a hermetizáló állapotok fokozatai jócskán megkoptak, a művészet egyre inkább tégyesedik: nemzetközivé, határokon átívelővé, ha-

tartalanná szeretne válni. A mostani fiatal nemzedék így pillanatokra sem ragad meg a jó értelemben vett regionalizmusnál. Az univerzalitásokra és az általánosságokra, az uniformizáltságra törő látásmód, amely az emberi vizualitások és a transzmissziós gondolkodás forradalmi átalakulását is sürgeti, részben az önazonosság feladását is megköveteli. Ennek a globalizálódási folyamatnak irtózatosan nagy ára is lehet.

A kísérletező Vass Szabolcsnak megfelelően az alkotói ciklusokban gondolkodás. Figuratív formációinak, így bábainak a begyakorlása, mantrázása. Ez nem csupán ismétlődéseket, hanem minőségi változásokat is hoz. A világotjásból, a formailag rokonítható ősi kövületekből vagy akár a jelábrákból, fossziliákból eredeztethető biomorf alakzatait egyaránt kivonhatja, összeegyeztetheti, újraalkothatja, vagy teljes mértékben átrendezheti, akár a ma emberének arcéleire is. A negatív lenyomatként vagy(is) öntőformaként használható motorke-rekpár motorház-negatívjaiból viszont hajdani totemes kultúrák harci álcáira emlékeztető antropomorf kerámiákat is készíthet. Gondolatvilágunkat frissítő, szövevényes ürítőeszköze lehet az antropomorf gép(gén?)technológia.

Nemcsak képi metaforákba ágyazza gondolatait, hanem a transzavantgardizmus eszmekörét transzhumanista elképzelésekkel egészíti ki. Idegenszerű humánus lényeket mímel, fura bábfigurákat teremt. Olykor ki is ragadja őket a bábállapotukból, és másféle jelentésközegbe helyezi, amelyben teljesen új szerepkörhöz juthatnak.

Fészek széria

Peszticid mérgezés széria z3

2011-ben végzett az újvidéki Bogdan Šput Formatervezői Szakközépiskola tervezőgrafikai szakán. Ezek után felvételt nyert az újvidéki Művészeti Akadémia képgrafika szakára, és 2017-ben diplomázott prof. Zoran Todović osztályában 9,43-as átlaggal. 2016-ban az Erasmus+ ösztöndíjasa a pécsi művészeti akadémián. Egy időben a Jelfolyam online művészeti folyóirat és performance-csoport tagja. 2017-ben illusztrátor a máshol.net online nemzetközi lapszemlénél. A Dombos Visual művésztelep alapítója és koordinátora. Jelenleg másodfokú akadémiai képzés hallgatója iparművészet és dizájn szakon, valamint a kishegyesi és a feketicsi általános iskolában rajztanár. Eddig hat önálló kiállítása volt (Kishegyes, Szabadka, Újvidék, Feketics, Hajdújárás), és több mint harminc csoportos tárlaton vett részt.

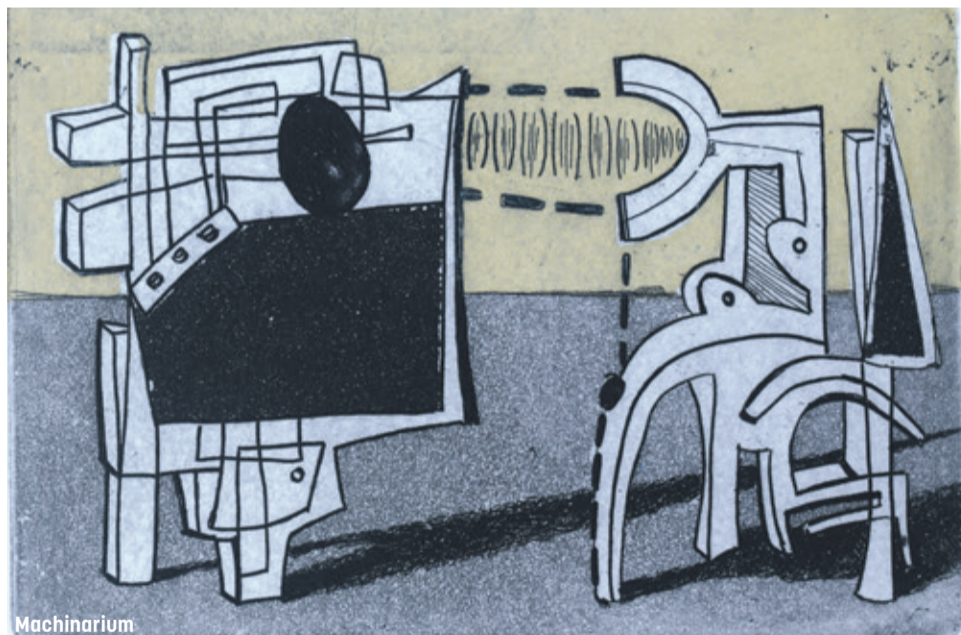

Díjak

Kristálygömb díj (2018), Trash Art Hungary 1. díj (Bácska Szenzitív csoport), VMTDK-szekciós (2017, 2016, 2014), OMDK „különcdíj” (2017), Philos-arculatterv 1. díj (2015), az újvidéki Művészeti Akadémia elismerése a kiemelkedő tanulmányokért (2011), az MNT elismerő oklevele a 2011/12-es tanévben elért tanulmányi eredményért (2012), IKVBV-plakátpályázat 3. hely (2013), Milivoj Nikolajević-díj (2011).

Transporter

Machinarium

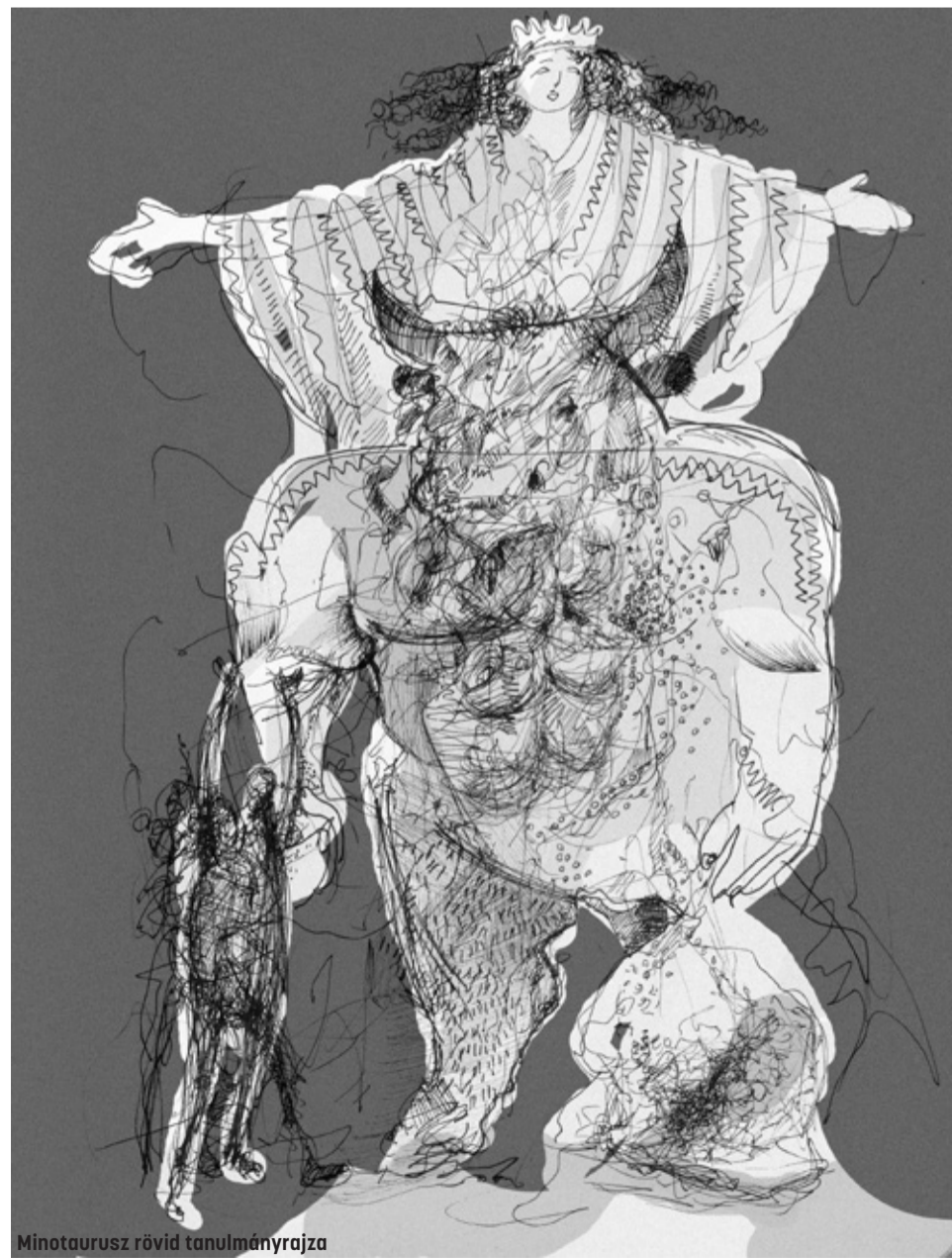
Alkotásai a kipróbált alkotói hagyományokon alapulnak, mégis elemi erővel, újszerűen hatnak. Különleges világtozások a modern kor újjászületéséről szólnak. Illusztratív szemléletmódja és témáinak intelligens továbbgondolása, értelmi töltete kalandos, magával ragadó.

Az egyetemen született rézkarc, akvatinta technikában készült grafikai idegenszerű, távolságtartó, különös tárgyiasult magán-világot tárnak elénk, amelyben emberi lények nem mutatkoznak, csupán valami antropomorfizáló formai környezet árulkodik emberköz-pontúságukról.

Jelképi világa ősi, térábrázolását a humanoid elvonatkoztatások jellemzik, gépelemek, torz(i)ók, modern szobor-

szerű kreálmányok töltetei uralják. Az egyedfejlődés útjai, győzelmes kudarcai. Mindenütt jelek, melyek jelentéstartalmára a modernitások embere már nem is igazán kíváncsi. De éppen ezen ősi jelek kibogozhatatlan sokasága adja meg grafikáinak a varázsát: Vass Szabolcs az ősi civilizációk világtozások-motívumát csupán elméletmegújító szándékkal használja. A világabrosz univerzum létkép(let)eit önkényesen teregeti. Jel(entés)ábrái még a múltba révedés látvány-leképezésének emlékét őrzik, ugyanakkor már a jövőké-püntet világítják meg.

Jegyzetünk Vass Szabolcs *Fosszilis arcok, Képgrafikák* (rézkarc-akvatinták), *Világtozások, Kerámiamaszok* munkái, valamint könyvillusztrációi alapján készült.

Minotaurusz rövid tanulmányrajza

könyv

LELTÁR

Vári Fábián László: *Vásártér, Magyar Napló, Budapest, 2018*

Tiszaújlak határ menti település Kárpátalján. Többségében magyarok lakják, de élnek itt ukránok, oroszok, cigányok és más nemzetiségűek is. Az ötvenes, hatvanas években itt cseperedett, itt vált felnőtté Fábián László. A Vásártér e gyermekkor fontos helyszíne, csak felmenői meséiből tudja, hogy egykoron az országos vásárokon csizmadiák, szabók, fazekasok kínálták itt portékájukat. Számára feledhetetlen, nem mindig veszélytelen játékok helyszíne ez az ekkor már az ipari, sőt hadiipari szeméttel évről évre mindinkább elborított terület. A Vásártér sorsa szimbóluma is lehet a régi értékek eltűnésének, az élet régi rendje felfeslésének, a hagyományok felszámolódásának.

A Fábián család három generációja évekig a nagyszülők szegényesen berendezett szoba-konyhás házacskájában szorong, sőt ha kell, más családtagoknak is szorít ideiglenesen helyet. A kisfiú itt fedezi fel a világot, nemcsak a saját tapasztalat, hanem a felnőttek elbeszélése is állandó információforrásként szolgál ehhez. Különösen a halkán elhangzott közlések mozgatják meg a fantáziáját. A nemzeti identitása is izgatja, s kérdősködése nyomán nagyapja velős magyarázattal szolgál az impériumváltásokról, ezek következményeiről. Szükszavú közlésekből értesül arról is, hogy apja megjárta a Gulagot.

Van a kötetnek egy másik, a gyermekkor történetek között helyet kapó, az elmúlt években játszó része is: a nagyapakorú férfinak azzal kell szembesülnie, hogy anyja nemcsak fizikailag, hanem szellemileg is lépül, napi szinten az ő ápolására szorul. Nemcsak a gyermeki tisztelet, a hála, a szeretet segíti át a válságos élethelyzeteken, kavargó érzéseken, hanem az örökölt családi minta is: anyja egykoron minden sérelmét félretéve odaadóan ápolta anyósát.

Térjünk azonban vissza a gyermekkorba: 1956-ban a kisfiú tanúja a felnőttekben felébredő reménynek, hogy győz a magyar forradalom, s nemcsak onnan, hanem Kárpátaljáról is kivonulnak az oroszok.

Mihályi Katalin

Ők tapasztalják meg elsőként, hogyan válik köddé ez a bizakodás, hiszen itt vonulnak át a magyar forradalom leverésére Moszkvából küldött harcokcsik.

Az ébredező öntudatú fiú látja, hogy az orosz tisztek jobban élnek, vannak előjogaik, de jól megjegyzi a kiskonyhában a felnőttek szájából elhangzó, a szovjet hatalomra vonatkozó mondatot is, miszerint „a tizenkét év alatt felforgatták a fél világot, elvittek mindenünket”.

A magyar népmesék, a családi történetek, a nagyapától, apától hallott magyar hazafias versek is hozzájárultak, hogy amikor felmerül a kérdés, magyar vagy ukrán iskolába akar-e járni, a gyermek nem habozik egy pillanatig sem, a magyar osztályt választja. Holott a település lakóinak egy része gyermekeit előszeretettel írattja szláv iskolába, ettől remélve, hogy lányuk, fiuk jobban érvényesül

majd az életben. Persze, a tisztaújlaki magyaroknál is jelen van a nyelv romlása, a többségi szavak beszívargása a hétköznapi beszédbe: komitét, suszteráj, svájna (varroda). Az iskolában megjelenik a pionírkendő, az ötágú vörös csillag kötelező viselése, és az oroszul beszélő ellenőrök látogatásakor az alattomos kérdésre, hogy „mit csináltak vasárnap délelőtt”, a gyermeki őszinteséggel adott válasz, hogy „templomba megyek nagyapámmal”, az akkori időkre jellemző következményekkel jár.

Vári Fábián László tanúja, szenvedő alanya volt sok olyan helyzetnek, történésnek, amely a mai fiataloknak csak történelmi lecke, de e történetek révén élményszerűvé válik. A középkorú, idősebb vajdasági olvasó pedig óhatatlanul összehasonlítást végez, az azonosságokat és különbségeket veszi számba a kisebbségi sors vetületében.

olvasóink írták

Perjész Mária

Ébredés

Pókhálós álmaimban
zsákutcák kopott kövein bukdácsolok.
Keresem az ellopott időt.
Csonka képeket próbálok összerakni.
Elsírt zokszavak helyett
madárdalos, tarka tavaszt.
Eltorzult mosolyokból
sárgán nevető, mézízű nyarat.
Rozsdaporos emlékfoszlányokból
muzsikáló őszi fuvallatot.
Fagyos telek havában
megleltem az eltűntnek vélt nyomokat...

Remegő kézzel megsimogatom
a befoltozott fájdalmakat.
Letörlöm az elmaszatolt könnyeket.
Fojtott torokból visszakiáltom
az el nem mondott szavakat.

A túloldalon pünkösdi hajnal hasad!

Már

- nem panaszkodom
- nem rimáncodom
- nem sírok
- nem toporzékolok
- nem fohászokodom
- nem bízom.

Megszoktam, hogy mindig
kirekesztett voltam.

A túloldalról néztem

– milyenek a boldogok (!)?

(én csak a magzatvízben voltam burokkal védett).

Ha a földre nézek,
széttaposom a feketeséget.
Az égen, a csillagok fényében
keresem az elveszett szeretetet.

(Mert) a remény még él:

– hogy kik eltemettek, a
síromra tesztek

egy szál megszentelt virágot.

MI A VERS? Szögi Csaba

Mi a vers? A költemény? A lelke, lényege, esszenciája? Nehéz röviden „definiálni” – és persze botorság is lenne. Hogy milyen a jó vers, nos, annak eldöntése is némiképp szubjektív; persze azért létezik objektív mérce. Van olyan, amelyeknek szemétkosárban a helye, a másik maradhat a fiókban, egyesek elővehetők családi/baráti körben, mások bekerülhetnek emlékkönyvekbe... hosszú az út a megjelentetésig.

Magyarcsernyei olvasónk, Perjész Mária elküldte nekünk munkáit. Legtöbb írása a „családi, emlékkönyvi” kategóriába tartozik, e kettő viszont publikálásra méltó. Mert mi a vers *csírája*? Egy érzés, egy benyomás, egy gondolat... Ez pedig itt is megtalálható, két-ségkívül.

Klónok a Proyeccionex telepről

KILENC HÓNAP HÁBORÚ

Rendezte Csujja László, magyar dokumentumfilm, 2018

A film egy kárpátaljai magyar fiú, Jani története, akinek 2014-ben az ukrán–orosz fegyveres konfliktus idején be kellett vonulnia katonának. Míg kortársai inkább azt választották, hogy elhagyják szülőföldjüket, és elmenekültek a katonai behívó elől, Jani ezt nem teszi, áll a kihívás elé. A film címválasztása szimbolikus: *Kilenc hónap háború*. Annyi idő, amennyit az anyaméhben töltünk: a filmben erős az anya-fia kapcsolat ábrázolása is.

A film gyakorlatilag végig leköti a nézőt, ugyanis több szál nagyon jól kidolgozott és erős benne, általános érvényű, játszódhatna a film bármely háborúban. Együttal jelen idejű is, hiszen ebben a háborúban már telefonon, videotudósításokban kommunikálnak az otthon maradtakkal, és telefonnal rögzítik a koncertet is a katonai táborban. Minden megtörténik, ami egy háborúban meg szokott történni: a bajtárs meghal, Jani kórházba kerül a sokktól, fázik, éhezik, fél és lő ő maga is. Nagyon természetesen viselkedik a kamera előtt, és a film többi szereplője is. Olyan, mintha ténylegesen jelen lennénk. Megrendíti a nézőt az életkörülmények, a küzdelmes lét ábrázolása. A szereplők nem elsősorban a szavak emberei, érzéseiket öleléssel, csókkal, sírással, tisztán, emberien fejezik ki. Szinte tapintható a háború miatti feszültség. Egy ve-

Fotók: www.magyar.film.hu

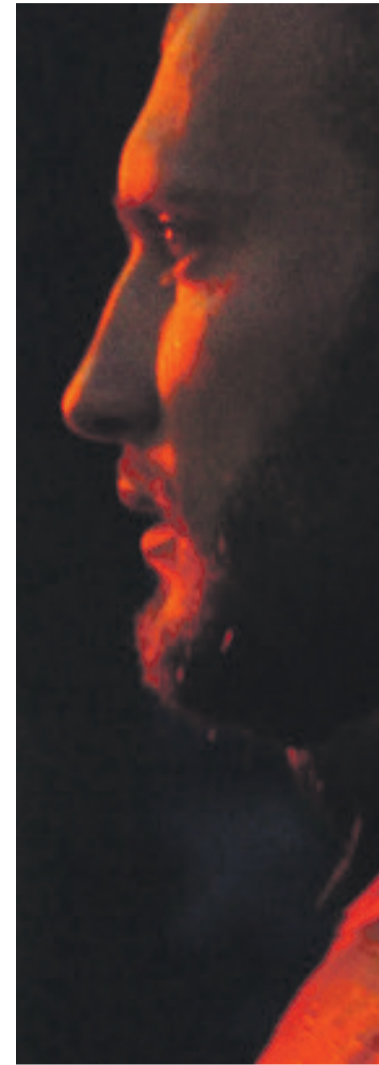
szekedési jelenetet kivéve, Jani sosem jelzi, hogy nem szeretné a felvételt, vagy zavarná a kamera jelenléte.

Számomra egyértelmű a kérdésre a válasz, hogy miért megy el harcolni: kihívásnak tekinti, a férfiaság és bátorság próbájának, mint amikor századokkal korábbi katonaelődjei az abonyi két templomtorony helyett az abonyi harmincketőt nézték. S bár honvágyuk volt, nem biztos, hogy kihagyták volna a katonatapasztalatót. Nagyon érzékletesen és finoman ábrázolja a film az anya és fia kapcsolatát. Az édesapa öt évvel korábban meghalt, az édesanyjának a fiú a minde-

dőjelezhetetlen, mégis zsaroló tud lenni: az édesanya mintha többször fia szájába próbálna adni rossz érzéseit. Anya és fia között erős a kötelék, szeretetteli, de nem konfliktusmentes. A fiú mintha tépné szét az anyai korlátozásból font kötelet, előfordul olyan is, hogy az ablakon távozik. Bár hosszabb időre tervezte szabadságát, mégis visszatér a katonaságba, mert nem bírja a már-már fojtogató anyai szeretetet. Ebből a perspektívából nézve a katonaság a szabadság. Az a hely, ahol részegen éjszaka katonaviccekkel szórakoztatják egymást, de bármikor meg lehet halni. Ahol napokig nem alszanak és mínusz 24 fokban fagyoskodnak

az őrhelyen. Ahol némi szeretetet csak a kutyák közelsége nyújt. Ezek között a körülmények között hiányzik az anyai szeretet, még a veszekedések is. Amelyek talán szükségtelemek, mert leginkább a fiú önállósodási kísérleteiről szólnak. Örök érvényű kérdés: milyen a jó anya? Aki nyesegeti fia szárnyait, vagy aki szabadon enged? Aki figyelmezteti arra, hogy napközben ne igyon sört és ne káromkodjon, vagy aki nem?

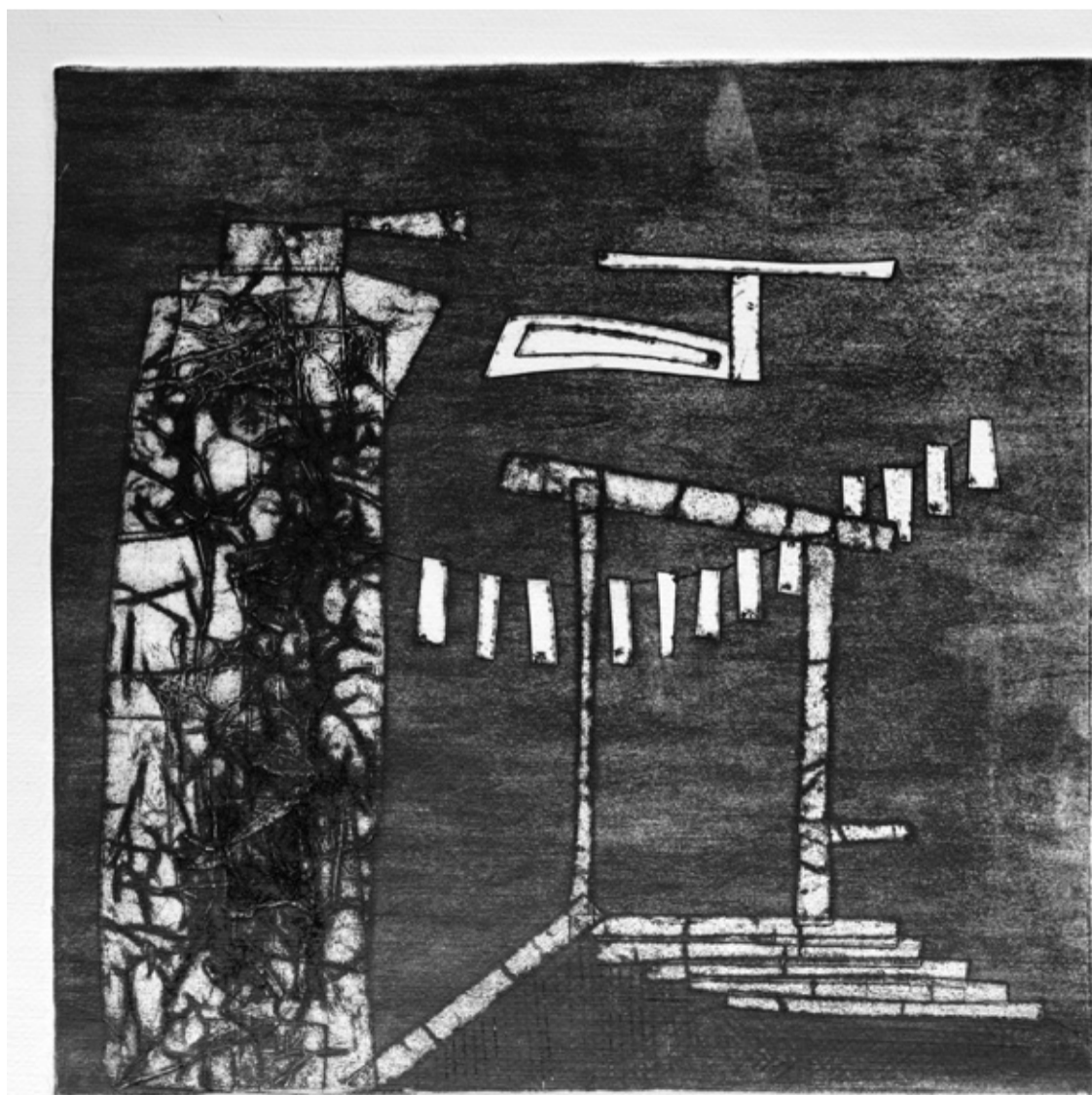
Az anya figurája mellett eltöprekszik a szerelmes barátnő, immáron menyasszony alakja. Keveset beszél, és nem sokat tudunk meg róla, azon kívül, hogy a fiú szereti. Sorsát mintha transzgenerációs sorsismétlésnek látná: ha az édesanyja 19 évesen szült, neki is azt kellene tennie. Leendő anyósával, amikor Janit várják, isznak, és a lány azt mondja: az élet nehéz, inni kell, hogy el bírják viselni. Pedig van vőlegénye, és az anyának is van még kit hazavárni. Emberi kapcsolatokban és konfliktusokban léteznek, nem sújtja őket a magányosság, mint az elesett fiúk hozzátartozóit. A filmet nézve többször felmerült bennem a kérdés, mitől lenne jobb ezeknek a szereplőknek. Mikor éreznék azt, hogy jobbra fordul a sorsuk? Válasz nincs, mert a lehetőségek nem helyben vannak. Amikor Jani hazatér, és poszttraumás tüneteket produkál a háborús élményei miatt, unalmasnak találja az otthoni életet. Lehetőség az lenne számára, hogy visszamegy katonának, de akkor bármikor meghalhat 24 évesen egy háborúban, amelyet nem tud magának érezni. Nagy élményként meséli el, amikor egy magyar bajtársával találkozott a katonaidőben. Jani tiszta ember, nem csal, a róla írt jellemzés szerint megbízható katona, aki jól megfelelt. Nem sokan kaptak ilyen minősítést. Bár megfordul a fejében, hogy próbál

ügyeskedni a szabadság meghosszabbításával kapcsolatban, ezt mégsem teszi meg.

A film attól is jó, hogy állásfoglalása nincs, a következtetéseket mi, nézők vonjuk le. Sőt, nyitott marad a „hogyan tovább?” kérdése is. Egy biztos: az élet már nem tud úgy folytatódni, mint a katonaidő előtt. Az útirány még többfelé elágazhat.

A jelen filmalkotásai közül leginkább a *Foxtrott* című, 2017-es izraeli–német filmdrámával vethető össze (rendezte Samuel Maoz). Mindkét filmben erős a fiatal katona és a hozzátartozók viszonyának ábrázolása és a katonaminden napok megjelenítése, még úgy is, hogy az izraeli film furcsán indul: a fiú halálhíre érkezik meg, melyről kiderül, hogy valótlan. A katonai élet mindennapjaiban kevésbé jelenik meg a modern technológia, a telefonok használata, a szolgálatban eltöltött idő értelmetlensége azonban igen. Itt a filmben az apa érez amiatt lelkifurdalást, hogy amikor fiát kikísérte, közben az e-mailjeit olvasta, ahelyett hogy odafigyelt volna rá. A *Kilenc hónap háborúban* az édesanyja és a menyasszony mindennapjaiban nincs olyan erőteljesen jelen a technológia. A *Kilenc hónap háború*nak van még egy erőssége: a nyelvhasználat. Azok számára, akiknek ez a közeg és nyelvi világ nem ismert, izgalmas kirándulást jelenthet a nyelv mindennapi változásának meg tapasztalására is.

Látszólag szabadon örvénylő események elemi szerkezete

novella

alatt y helyre mentek ők és a drónjaik. Azt meg tudja, hogy a metrón a „rá nem pillantás” szabálya van érvényben, így ott sem kezdettem semmilyen emberi kommunikációba. Gyakorlatilag a születéim után Ön az első, akivel beszélgetek. Csak most jövök rá.

– Igen. Ezért vannak lelkészek. Sajnos kevesen, mert semmit sem termelünk, és nem vagyunk produktívok, éppen ezért vagyok én genetikus is. Most pedig a pszichológiai doktorátusomat írom, és azt hiszem, az lesz a címe, hogy „A haldoklás és az Isten”.

– Miből gondolja, hogy nem az lesz a cím, hogy „A haldoklás és az Isten nélküliség”?

– Tudom. Mert Ön őszinte ember, nem ezt az izolált sorsot érdemelte, és vigaszt fog találni. Nos, mi legyen akkor, hozzam azt a „sapkát”?

Ngoya másnap a sapkáját is elhozta. Tom megörült a gépének, amelynek az interface-e ugyanolyan volt, mint az övé, és ugyanúgy fel tudott vele menni a felhőjébe, mint azelőtt. A felhőjében minden internetes keresés és levél el volt mentve, amit valaha küldött és kapott. Valójában már százötven éve minden újszülött kapott egy e-mail-címet, amelyen a levelezését, a hivatalos iratait és az orvosi adatait intézte (ehhez volt hozzáférésük a génkutatóknak).

– Gyerekkoromban igazán boldog voltam. A 47. emeleten volt egy négyszáz négyzetméteres lakásunk. Élveztem, ahogy a gombaszobában nőnek a gombák, aztán a zöldszobában a zöldecsék. A tornaszobában keményen hajtottam a biciklit, és az ebből megtermelt energiából volt úgy, hogy két rajzfilmet is megnézhettem. Az apám emelgette a súlyokat, amelyek szintén áramot termeltek, és az anyám is biciklizett vagy futott, az elhasznált energiánk kb. harminc százalékát megtermeltük. A nappali és a hálószobák mellett volt egy hatalmas teraszunk, amely úgy volt tá-

rolva, hogy télen besütött a nap, nyáron meg nem. Ősszel és tavasszal nyitva voltak az ablakok, és én jót játszottam a gyepen. Télen és nyáron csukva voltak az ablakok, és langyos volt a terasz. Nyáron a fölösleges hőt visszatápláltuk a földbe, télen meg onnan szippantottuk ki. Az egész háznak volt egy energia- és fénygerince, ahova nem lehetett bejárni, de ahol a hő és a fény cseréje történt. Így a tornaszobában elég sokat voltunk. Aztán jött az iskola. Utáltam, hogy a tanító figyelme tizenkétfelére oszlott, és nem én voltam a központban... Ahogy mesélt, dolgozott rajta a „sapka”, és Ngoyával néha megálltak vizualizálni a helyzetet, amikor valamit kirajzolt a gép, ekkor Tom elmondta, hogy a kép miben különbözik a valóságtól, pontosabban arról, amit gondol, illetve arról, amire emlékezik. Ilyen gondok ma már nincsenek, mondta Ngolya, a gyerekek, ha a szüleik beleegyeznek, születésük után kapnak egy érzékelőt, amely a látóidegek ingerait és az azok keltette képzeteket érzékeli, és gyakorlatilag az egész életüket felvesszük 3D-ben. Persze itt is egyezés van az etikusokkal, a felvételek a felhőben maradnak.

– De minek Önöknek ennyi adat – kérdezte Tom.

– Nos, elárulok Önnek egy titkot. Igazából nem titok, csak szinte senki nem foglalkozik vele, mert mindenki benne van a saját maga által gerjesztett információbuborékban. Szóval, létezik egy program, amely „kapszulákat” küld ki az űrbe az eddig ismert földszerű bolygók felé. A Holdról lövik ki őket, amikor annak az impulzusmomentuma éppen úgy áll, ahogy kell. Ebben a kapszulában benne van minden, amit ma adhatunk, hiszen ha a Keiper-övvel elveszítjük a kapcsolatot, onnantól fogva soha többé nem kommunikálhatunk. A kapszulában egy hatalmas fehérjében és egy hatalmas kristályban őrzünk mindent, amit addig a pillanatig tudtunk.

A kapszula voltaképpen nem csak egy űrhajó, hanem egy cyborg, vagyis a lelke, de főleg az agya ember, mivel azonban az ember nem tudná túlélni a több száz-ezer vagy millióéves utazást, ezért van az, hogy szinte mindent gépek működtetnek. Amikor a kapszulák odaérnek a bolygóhoz megvizsgálják, hogy tényleg jök-e, és ha igen, leszállnak, és a cyborg elkezd szülni és nevelni a gyerekeket, elsősre kettőt. Ezután felépít egy társadalmat, azért kell sok különböző információ, hogy a társadalom változatos legyen. Ha nagyon nem jó a bolygó, akkor a kapszula galaxisközi útra indul, és egy másik galaxisban próbál meg élhető bolygót találni. Ahhoz, hogy egy bolygó élhető legyen, rengeteg minden kell, növények, állatok, mikroorganizmusok, de mindezzel az alkalmazott biológia tanácsra foglalkoznak, és ezek létrehozásához megtervezik a megfelelő eszközöket. Ezenkívül egy új bolygón mód van az irányított evolúcióra is, például, ha jó a hely, de sokkal nagyobb a gravitáció, akkor meg lehet valósítani a megfelelő genetikai változásokat, ugyanez vonatkozik minden másra a kisebb gravitációtól a víz minőségére, illetve szintetizálására, a fényerőre.

Az első kapszulákban a művi terheségmegszakítások genomját küldtük, ha már itt nem születtek meg, legalább valahol máshol élhessenek. Azonban ma már minden adatot küldünk. Magukat a géneket nem, de az adatok is elégségesek egy organizmus újjáépítésére. Az Etikai bizottság úgy döntött, hogy nem alkothatjuk meg a tökéletes ember genomját, ezért kell egy-egy kapszulában minden a kapszula indulásáig ismert adatot betölteni. Tudja, ezek a kapszulák elég lassúak, még a fénysebesség hatvan százalékát sem érik el, így szegény cyborgoknak elviselhetetlen lenne ilyen hosszan utazni, ezért kap felvett életeket, ezért olvashatja el az egész világirodalmat, láthatja az összes filmet, és élheti át az összes felvett életet, így azt hisszük, bölcsésé is válhat. Hiszen a lényege az ember, amely férfiként és nőként is jelen van a digitálisan irányított környezetben.

– Maga mint lelkész ilyenben részt vesz? – fakadt ki Tom.

– Igen – mondta Ngoya.

– Miért nem adja Isten kezébe az egészet?

Ngoya egy kicsit elhallgatott, majd így szólt:

– A hit és a tudás más. Én hiszek mindabban, amiben hiszek. Istenben. Azonban a tudomány más. A hit vonzza az embert, a tudomány taszítja. A hit azt mondja, hogy végtelen öröm vár bennünket, és ez már most elkezdődhet, a tudomány azt mondja, hogy százmilliárd év múlva nyugalmi állapotba kerül az univerzum, nem lesz több történés, a csillagok mind kihűlnek, és a testek, még a fotonok sem fognak egymással találkozni, egyre nagyobb lesz a távolság a végtelen térben minden között. Tudja, az élet olyan, mint egy folyó, megvan a forrása, a kanyargása és a torkolata. Az emberiség olyan, mint az óceánok az összes vízgyűjtő területükkel, a természetes vetélések olyanok, mint a ki nem bugygyant forrás, a művi vetélések pedig olyanok, mint azok a források, amelyek eleve a tengerbe ömlenek. Minden fa, állat is ilyen, a kimondhatatlan és elképzelhetetlen Isten alkotása. És Isten előtt semmilyen élet nem felesleges és értéktelen. Isten nem élvezi a szenvedő szenvedé-

seit, és a megepedt nádat nem töri el. Vajon nem nemes dolog ezt szétküldeni az univerzumba, mindazt, ami őt dicséri? Vajon százmilliárd év múlva nem lesz valami jó abban, a semmitől jobb, hogy talán egy vagy több cyborg az összes addigi adattal, ismerettel, bölcseséggel a végtelenben száguld?... Attól, hogy tanultam hébert meg görögöt, nem kell bibliafundamentalistának lennem. Tisztelem Isten minden ígését és alkotását, de ez nem elég, a hit cselekedetek nélkül halott. Vajon hogyan szerethetném másként az embereket, mint hogy vigasztalom, bölcsébbé teszem őket, és vajon hogyan szerethetném másként az emberiséget, ha nem törekednék arra, hogy mindaz megmaradjon, amije van, a gondolatai, az élményei, a génjei, a kromoszómái, a többi élőlény. Lehet, hogy nem értjük vagy rosszul értjük azokat a régi szövegeket. Nem tudom, és nem is tudhatjuk meg, hogy valamelyik kapszula valaha jó helyre jut-e, de nem érdemes esélyt adni erre? Nem is magyarázok többet, megyek a laborba, és megnézem, hogy állunk.

Amikor Ngoya legközelebb visszatért, Thomas sejtjei kezdtek feladni a szolgálatot. Gyorsan bekapcsolták az infúziót. Az első és a második csomag tartalmánál még reménykedtek, de Thomas sejtjei egyre kevésbé szívták fel a tápláló anyagot.

– Valami súlyos kombináció van, a megmaradó génjei termelnek olyan anyagot, amely lebontja energiakinyerés nélkül a táplálékot, ezt a mitokondriumból származó RNS generálja valamelyikkel a harminchét génje közül. Majd sorban lefuttatjuk az algoritmusokat.

– Maradjon – mondta Tom. – Azt mondta, hogy volt hatvankét ember, aki genetikailag egyezik velem, vajon hány van még?

– Tudja, az emberek DNS-anyaga nagyjából 99,9 százalékban egyezik. Igaz, hogy az a 0,1 százalék elég sok a nagyjából 3,2 milliárdból (kb. 28 millió savbázispár-különbség van a legeltérőbb emberek között).

– Mégis marad meg belőlem valami?

– Igen – mondta Ngoya. – Az Y kromoszómája a Közel-Keletről származik, szoktuk Ábrahám kromoszómának is nevezni, mert a leggyakoribb a zsidó és az arab származásúak körében, rengeteg van belőle, mint égen a csillag. És van egy nagyon ritka. Csupán egy nő hordozta, egy régi közel-keleti sírban találták az archeológusok. A teljes genomot nem sikerült restaurálni, mert a melegebb vidékeken erre kisebb az esély, de a DNS-kristályból azért valamennyi megőrződött, és ezt a gént soha egyetlen nő sem hordozta. Valami egyszeri mutáció lehetett. Ezenkívül hoztam Önnek egy listát, mert tudtam, hogy ez megvigasztalja. Felolvasom:

– Az első kromoszómái információs anyaga: az emberiség huszonkét százalékaival azonos.

– A második kromoszóma információs anyaga: az emberiség negyvenkét százalékaival azonos.

– A harmadik
Ngoya nem vette észre, mikor csukta be a szemét Thomas. Amikor odaért ahhoz, hogy genomikai azonosság, ennyit mondott, Önnel nincs egy azonosság sem, de részenként ott van szerteszórva az emberiségben. Ekkor megszólalt a pittyegő, Thomas szemei már nyitva voltak, és az arcán halvány mosoly ült.

Proyccionex telepi matricák

REJTŐ NEM HALT MEG, CSAK ÁTALAKULT!

Fekete J. József

Molnár Vilmos: Csodák ideje. Válogatott novellák és karcolatok. Kárpát-medencei Tehetséggondozó Kft., Budapest, 2017

Molnár Vilmos: A legfelső stáció. Szertelen történetek, rendhagyó mesék. Bookart, Csíkszereda, 2017

Nem tudom megmondani, hány alkalommal segítettem át nehéz időszakokon Rejtő Jenő valamelyik műve, ha elfogott a betűundor – mert ilyesmi is megtörténik –, regényeit olvastam újra és újra, ha túlhajtottam az intravénás humoradagolást, némi sci-fivel, horrorral ráztam gatyába a betűcsömör következtében föllépő, álarcos betűéhségem.

Molnár Vilmos József Attila-díjas erdélyi író, a csíkszeredai Székelyföld kulturális folyóirat szerkesztője, egyike azoknak a prózaíróknak, akiknek humoros, groteszk, keserűes szövegeit bármikor szívesen olvasom. Így most elővettem a két évvel ezelőtt megjelent kötetét, amelynek darabjait már korábbi közlésekből ismertem. Megér egy újrászást, meg akár rá is hangolhat az eddig még nem olvasott, ugyanabban az évben megjelent könyvére. Az erdélyi írók könyvei nálam ugyanazon a virtuális polcon állnak, ahol a Rejtő-könyvek. Az erdélyi írók soha nem fukarkodtak a humorral, az utóbbi 20–25 évben pedig olyan remekekkel gazdagodott az erdélyi, leginkább a székely magyar irodalom, hogy a legválogatosabb inyencek is nyálcsorgatva olvassák a köteteket. Molnár Vilmos a Székelyföld kulturális folyóiratnál György Attila, Fekete Vince, Lovétei László László falkameleg humorát gazdagítja, a válogatott novelláinak és karcolatainak gyűjteményét pedig az ugyancsak kiváló, általam nagyra becsült Nagy Koppány Zsolt szerkesztette – ezt nevezik szerencsés találkozásnak.

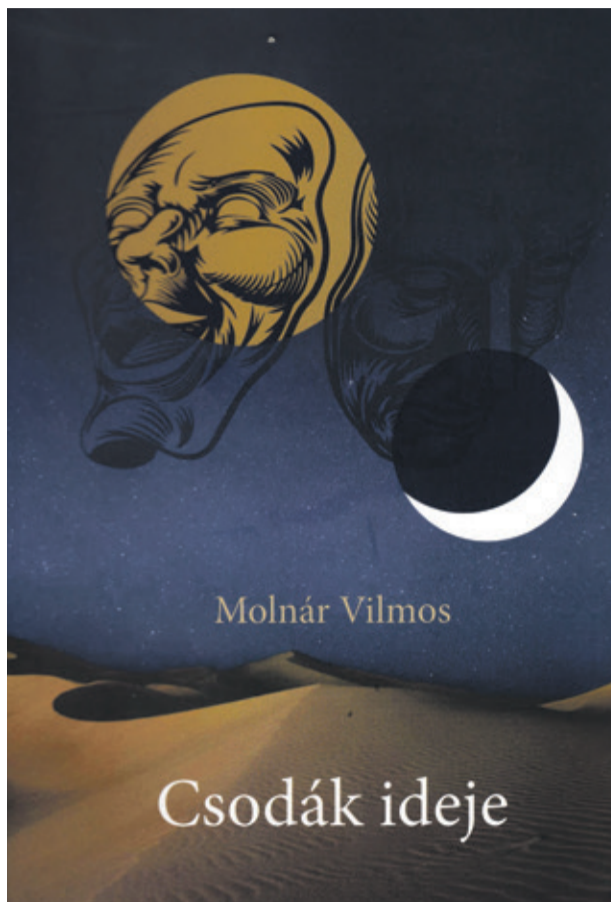
Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia programjának keretében

megjelent Csodák ideje Molnár Vilmos korábbi köteteiből (Levél Szingapúrból, 1993; Az értelmetlen csoda, 1999; Az olvasó fizetéséről, 2000; Az ördög megint Csíksban, 2013; A legfelső stáció, 2017) nyújt válogatást.

A válogatáskötet megérne egy misét (sőt többet), pazar bevezető olvasmány Molnár Vilmos prózájába, a folytatásban mégis inkább az új, alcíme szerint szertelen történeteket és rendhagyó meséket közreadó kötetre szorítkoznék néhány gondolat erejéig.

A várakozásnak megfelelő a könyv nyitánya, nyomban a második történetben (Csicsó után az Isten) az elbeszélő vígan vonatozik Istennel egy kupéban, az Úr hol Szócs Géza, hol Bodor Ádám alakját ölti magára, ami kellően elmosza Isten valódi alakját, hiszen a két író külsőleg korántsem hasonlít egymásra, így valójában képtelenek vagyunk elképzelni Isten emberi szemmel egyébként láthatatlan alakját, az viszont, hogy két magyar „írófejedelm” küllemét sajátítja ki, beszédesen vall arról, hogy miként hagyja magát megközelíteni egy tréfás kedvű romániai magyar íróknak. Kányádi Sándor megjelentetése pedig már hab a tortán. (Rá sem merek gondolni, ezek a szerzők azért kerültek-e isteni glória alá, mert átköltöztek Magyarországra.) Az elbeszélés abszurd a javából, Az ördög megint Csíksban testvérabarabja.

Annak ellenére, hogy Istennel versben is lehet beszélgetni, szinte meglepő, hogy az elbeszélő refrénszerűen használja a mondatokat, a nem éppen egyszerű, Réman doktor hasberendezése, metszőfoga, kisujja című darabban például a dialógust bevezető gondolata először általános körülményt jelenít meg („Máris eleredt az eső”), majd a párbeszéd nyitómondataként válik nyomatékoskossá, az eső motívuma pedig a gondolatritmus refrénjeként tér újra és újra vissza, a Kiskaszárnya szövege meg záróköként ismételi egy kelle-

metlenül hangzó refrént („Most mit bőszs?”).

A kötet első harmadában a gyermek- és ifjúkor bolondériáit (is) megjelenítő elbeszélések sora a címadó novellával zárul, amely balladaszerűen tömör, leírásban reális, hangulatában misztikus, hatásában döbbenetes. Remekül megkomponált, már-már lecsupaszított történet a keresztúton némán vonuló fekete ruhás nőkről, akik a kápolnához vezető tizenegy stáció után tovább kaptatnak a hegyre, hogy a legfelső stációnál (bárhon és bármi is legyen az) keressenek választ és gyógyírt a gyászukra.

A Továbbírt történetek fejezetcím után egy Gárdonyi Gézá-tól és két Bodor Ádám-tól vett gondolat ihletett továbbírásával találkozunk, páratlan irodalmi mazzolák.

A további fejezetekből (Rendhagyó mesék felnőtteknek; Minimál mesék) arra kell gondolnunk, hogy az elbeszélő a mese műfajában találta meg narratív-

váját. Ám nem ebben a kötetben, hanem amióta írni és publikálni kezdett. A mese ugyanis ősműfaj, csupán az utóbbi két évszázad tette a gyermekek szórakoztatását szolgáló történetmondássá, korábban orális formájában a felnőtteket szólította meg, egyszerre a frászt hozva rájuk véres jeleneteivel, kannibalizmussal, vérfertőzéssel, erőszakos cselekedetekkel, ugyanakkor feloldva a maga teremtette feszültséget a bajból kivezető út meglelésével, a történetgombolyítás oldottságával. Végére a mese eredetétől kezdve életreceptként működött, a benne rejtőző bölcsesség és tapasztalat segítette megoldani a hallgató előtt tornyosuló problémákat, legalábbis azokat, amelyekkel azonosítani tudta az adott mesét.

Molnár Vilmos meséi nem ilyenek. De nem is amolyanok. Hanem valahogyan mások, mint bármi egyéb, amit leír: valahogyan másképpen, mint bárki más. Meséi valóban rendhagyók.

Abszurdak, nem kicsit, nagyon. Ízelítőként olvassunk egyet közülük:

MESE A FEJ VAGY ÍRÁSRÓL

Volt egyszer egy pénzérme.

Egyik oldalán fej. Másikon írás. A kettő között recés perem körben.

Gizi néni azt mondta: a halál nem az élet ellentéte, hanem a születésé. Mani néni azt mondta: születés és halál recés peremet.

Gurul a pénzérme: ki tudja, hol áll meg? Ki tudja, hol áll meg, halál hol talál meg? Meghalsz, ha megáll és meghalsz, ha nem áll meg.

Egyik oldalán fej: nézel, mint a moziban. Másik oldalán írás: még nem olvasta senki.

Mese, de ugye mennyire más-milyen? Ilyenek olvastán tapasztalom, hogy Rejtő (szellemisége) nem halt meg, csupán átalakult.

zene

ÖNKIFEJEZÉS ZENÉVEL

– Mennyi időd van neked, hogy ilyeneket énekelj? – kapom meg sűrűn egy-egy koncert után. Igen, 18 éves vagyok, és komolyzenét éneklek. És nem, nem erőszakolták rám.

Furcsa, nem igaz? Egy fiatal, aki nem tuc-tuc, bum-bum zenét hallgat. Létezik még ilyen? Létezik. Csak sajnos egyre kevesebben vagyunk. Nem konkrétan a komolyzene-kedvelőkre gondolok, hanem az igazi zene kedvelőire. Mert, ne haragudjon meg senki, de ezt a mai csim-bumot nem nevezném zenének. A ze-

nét a hangszer vagy az ének teszi azzá. Meg a lélek, a szeretet.

A zene és az ember kapcsolata egészen a kezdetek kezdetére nyúlik vissza. Általa ki tudjuk fejteni magunkat, el tudunk zárkózni a világtól. Az idők során természetesen fejlődött, átalakult ez a művészet. Egyre több hangszert készítettünk, egyre kifejezőbb dallamokat írtunk, énekelünk. Énekelünk, zenélünk, és boldogok voltunk. Hogy miért írtam ezt a mondatot múlt időben? Azért, mert a mai emberről ez már nem mondható el.

Talán amiatt, mert nincs időnk. A zenének nevezett valami ugyan ma is jelen van az életünkben, de köze sincs ahhoz, amit száz vagy kétszáz éve hallgattak, játszottak az emberek. Idő hiányában egyre kevesebb az ének, a hangszer, a dallam, és egyre több a gépi zaj, a monotonitás. Pontosan, most a technót írtam le. Amely a korbellek körében a legerjedtebb zenei stílus. Hálás vagyok a szüleimnek, amiért úgy nőhettem fel, hogy együtt énekeltek a kocsiban a régi, nyolcvanas és kilencvenes évekbeli slágereket.

Hogy klasszikus zenei koncertekre mehettek velük, ezáltal megszerették velem az igazi zenét. Nekik köszönhetően nem engedek a nyomásnak, és nem hagyom, hogy elveszítsük az igazi zenét. Ezért éneklek komolyzenét. Hogy megmutassam az embereknek, mi az igazi érték, megpróbáljam visszahozni, visszaadni azt, amit elvettünk magunktól.

Természetesen nem azt akarom mondani, hogy csak a komolyzene a jó. Én is hallgatok metált, rockot, popot, bluest és

mást. Pusztán lustaságból azonban nem szabad elengedni a hangszereket és a változatos dallamokat. Nem bízhatjuk rá a komponálást egy gépre. Mert a gépnek nincs lelke. A zenét pedig a lélek teszi igazán jóvá.

Hogy mit ajánlok? Azt, hogy merj más lenni. Merj más hallgatni, mint a többiek! Ha épp Beethoven egyik szimfóniájához van kedved, hallgasd azt! Ha hörgős metálra van szükséged, hallgasd azt! Ha csöpögős, melankolikus zenét hallgatnál, hallgasd azt!

Király Réka

VÉDŐBESZÉD ORESZTÉSÉRT

Aiszkhülosz: Oreszteia; Szabadkai Népszínház, Szabadka; rendezte: Szócs Artur m. v.

Tóth Ágota

A Szabadkai Népszínház Magyar Társulatának harmadik bemutatója ebben az évadban Aiszkhülosz *Oreszteia*-ja. A XXI. század embere már nagyon keveset tud a görög mitológiáról, márpedig a görög irodalom alkotásai úgy jöttek létre, hogy mindenki, aki akkor bármilyen módon befogadja volt ezeknek a műveknek, minden történetet pontosan ismert. De nemcsak az ókori görögök ismerték őket, hanem így maradt az évszázadokon, évezredekken át egészen az elmúlt körülbelül száz évig. Azóta lassan mi, európaiak is elvesztettük klaszszikus műveltségünket, ami azért sajnálatos, mert az ókori görögök a történeteikkel, kultúrájukkal nagyon fontos, az emberi természetre, kapcsolati viszonyokra vonatkozó ősi bölcsességet adtak át évszázadról évszázadra utódaiknak. Ezzel az életet könnyebben érthetővé és elviselhetővé tévő tudást veszítettük el.

Aiszkhülosz *Oreszteia*-ja ún. bosszúdráma, mint például a *Hamlet*, amelynek egyik őstörténete épp Agamemnón története. Agamemnón műkénéi király a görög csapatok vezetője volt a trójai háborúban. Útban Trója felé elkövetett egy bűnt, ami miatt nem tudtak tovább haladni, csak akkor, ha feláldozta elsőszülött gyermekét, Iphigéniát. A király nem tehetett mást, bemutatta az áldozatot, megölte a saját lányát. Felesége, Klütaimnéztra ezt nem tudta megbocsátani férjének, és míg az a háborúban harcolt, maga mellé vett egy férfit, aki a szeretője lett. Amikor Agamemnón a tízéves háború után hazatért, felesége úgy tett, mintha örülne neki, bíborszönyeget terített a lába elé, és fürdővel kínálta fáradt urát. A fürdőből kilépő királyt – Aiszkhülosz tragédiájában – Klütaimnéztra egy hálóval vagy lepellel körbevette, majd leszúrta. Ezután az asszony és sze-

retője, Aigiszthosz uralkodtak Mükénében. Agamemnónnak és Klütaimnéztrának volt még két gyermeke: Élektra és Oresztész. Oresztész már évek óta távolt volt otthonától, amikor az apját meggyilkolták, és a városban mindenki abban reménykedett, hogy majd egyszer hazajön, és bosszút áll a gyilkosokon. A trilogia második része erről a bosszúról szól: Oresztész megöli anyját és annak szeretőjét, miután Apollón isten megparancsolta neki, hogy térjen haza, és álljon bosszút apja gyilkosain. Az anyagyilkosság azonban a görög kultúrában a legnagyobb bűnnek számított, ezért a bosszúállás istennői, az Erinnüszök állandó üldözés alá veszik Oresztészt, akit Apollón sem tud megvédeni, ezért Pallasz Athénéhez, a bölcsesség istennőjéhez fordulnak igazságszolgáltatásért, aki felmenti Oresztészt, mivel egy isten parancsára cselekedett, és mert a férj meggyilkolása is súlyos bűn, ami nem maradhat bosszulatlan.

A mi századunk embere már nem tud mit kezdeni a hős fogalmával, sem az önfeláldozással, sem az elvhűséggel. Ebből a századból nézve a görög mítoszok hősei érthetetlenek, sőt gyakran nevetségesek. Egyéni és többnyire kicsinyes célok vezérlik a ma emberét, közösségi áldozatot hozni nemigen szokás már. Az előadás ebből a nézőpontból mutatja be Agamemnón és Oresztész történetét. Ezt a távolságtartást a történettel szemben legerősebben a díszlet és a jelmez (Kovács Dániel Ambrus m. v.) érzékelteti: a jelmezek kizárólag nejlonból készültek, a díszlet fő anyaga is ez. Korunk emblematisz anyaga. Műanyag világ, műanyag emberek, műanyag értékek, nejlonnal beborított, megfojtott planéta. Ebből a nejlonvilágból az ókori ember, hős, tragédia elsősorban érthetetlen, és

talán máshogy nem is, csak íróniával közelíthető meg.

Agamemnón (Csernik Árpád) hazatérése nem diadalmenet. Egy fáradt, erőtlén, kedvetlen ember érkezik meg, fegyver helyett mankó van a kezében, de így is ünneplik. Megszólalásai azonban enerzáltak, nem mond lelkes győzelmi beszédet, az ünneplést nem veszi magára, nem érdekli. G. Erdélyi Hermina (Klütaimnéztra) szerepformálása más. Ő nem távolítja el magától ilyen nagy mértékben a szerepét, értelmezésében azért, mert a sérelme, hogy férje a „kARRIERJE” érdekében képes volt feláldozni a lányát, manapság ugyanolyan ismert és fájdalmas jelenség, mint már az ókorban is volt. Klütaimnéztra gyűlölete és bosszúja számunkra talán érthetőbb, mint Agamemnón harc és hősi élet iránti vágya. A hazatért király tehát áll az emelvényen, felesége dicshimnuszokat zeng mellette, majd leengedik a bíborszönyeget: egy hosszú, piros nejlonfóliát, Agamemnón elindul lefelé a lépcsőn, hogy felesége ajánlatára fürdőt vegyen, ám belebotlik a piros fóliába, az köré fonódik, vergődik benne, nem tud szabadulni, majd eltűnik a belső teret/szobát/fürdőt jelképező nejlonfalú, mozgatható, forgatható nagy kockában. A király dicsőségét hirdető bíborszönyeg lesz az a lepel, amely megbénítja és könnyű prédává teszi őt felesége számára. Ezután már csak azt látjuk, hogy valaki ebben a belső térben vért fröcsköl a királyra és a mögötte feszülő nejlonfalra, majd Klütaimnéztra jön ki véres kézzel, véres ruhában. Aigiszthosz (Pálfi Ervin) késve érkezik, már csak akkor, amikor a király halott. Ő is komikus figura: piperkóc, gyengekező, gyáva, haszonleső alak, amit ebben a jelenetben egy helyzetkomikummal erősít fel a rendező: a véres nejlonon csúszkálva értesül a gyilkos-

Fotó: www.szabadkaiszinhaz.com

ságról, és fejezi ki elégedettségét és örömét amiatt, hogy most már ő lesz a király, hiszen Klütaimnéztrát feleségül fogja venni. A trilogia első része eddig tart, és itt van vége az előadás első felvonásának is. A második felvonás a második és harmadik részt mutatja be. A színpad közepén egy hosszú, nejlonfalú téglatest fekszik, benne átsejlik Agamemnón alakja, aki hol ül, hol négykézláb mászkál, felállni nem tud, nem olyan magas a tér, amelyben van. A temetőben járunk, Agamemnón sírjánál, itt találkozik a hazatért Oresztész és húga, Élektra (Pámer Csilla). Apjuk ide-oda mászkál a sírban, figyelmei gyermekei találkozását, párbeszédét, várja, hogy kiterveljék a bosszút. Nevetséges ebben a helyzetben is, hiszen tehetetlen, és szólásra is képtelen, be van zárva. Sem élő, sem holt: tenni, szólni nem tud, de lát és hall mindent.

Az előadás utolsó része nagyon hatásos elemeket tartalmaz, az Erinnüszök sminkje és jelmeze, a fények és a zene misztikus, kissé ijesztő, és néha egy kicsit nevetséges is. A Pallasz Athéné (Körmöci Petronella) előtti bírósági tárgyaláson Oresztész is komikus színben tűnik fel, ugyanis a talpazaton álló Athéné lábaihoz kuperodva, annak szoknyájába kapaszkodva remeg, és várja, hogyan ítélnék felette. Oresztészt Apollón (Csernik Árpád) védi, szerepformálása Pallasz Athénéével együtt az istenek nemtörődömsé-

gét, fölényességét mutatja be, akik csak nevetnek az emberi élet apró-cseprő dolgain. Athéné végül az Erinnüszöket egy hamis ígérettel megadásra készíti, Oresztészt felmenti, de az előadásnak nem a címszereplő dicsőségével és az igazság győzelmével van vége, hanem egy nagyon erős és fontos mondattal, amelyet a bosszúállás istennői mondanak ki, amikor isteni dicsőséget várva bemásznak a korábban Agamemnón sírját jelképező alacsony, hosszú téglatestbe, és rájönnek, hogy lépre csalták őket: „Kibasztak velünk az istenek.”

A mi szemünkkel nézve a görög sorstragédiák szinte teljesen felfoghatatlanok, és valóban úgy tűnik, hogy bennük csak arról szólt az emberi élet, hogy az istenek szórakoztak velük. Azt a kérdést is felveti az előadás, hogy tudunk-e ma kezdeni valamit ezekkel az ősi szövegekkel. Kell-e foglalkozni velük, hogyan érdemes hozzájuk nyúlni. A rendező az ironizáló, távolságtartó, kritikus szemléletű viszonyulást választotta. Van, akinek tetszik így, van, akinek nem. De a lényeg, hogy Aiszkhülosz trológiája repertoáron van Szabadkán, és az előadás jó.

Színészek: G. Erdélyi Hermina, Pálfi Ervin, Csernik Árpád, Hajdú Tamás, Pámer Csilla, Fülöp Tímea, Körmöci Petronella, Pesitz Mónika, Vicei Natália, Baráth Attila, Kalmár Zsuzsa.

zene

NAPHASADÁS

Török Tilla és testvérei: *Naphasadás*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2015

A népzene szerelmesei nyugodt szívvel kijelenthetik, hogy számos tájegység a Kárpát-medencében olyan kincseket őriz dallamvilág tekintetében, amelyek párjukat ritkítják. Minél szélesebb palettáját ismerjük meg a népdaloknak, hangszereknek, különféle ritmusoknak, annál gazdagabb a néphagyományunk adta zenei kultúránk.

Ennek a milliók az elhivatott képviselői a Török testvérek. Életüket gyermekkoruk óta meghatározza a népzene, amelyet igyekeznek saját személyiségükkel, stílusukkal és egyéni elgondolásaikkal fűszerezni. Az Adárol származó testvérek úgy tartják, hogy a magyar népzene a fennmaradás záloga a déli végeken, ennek szellemiségében igyekeznek ők is minél aktívabban ápolni és másoknak is átadni ennek a szeretetét. A testvérhármasból **Török Tilla** hegedűn, kobozon, tilinkán játszik és énekel, **Török Flóra** szintén hegedűn, ütőgardonozik, dobol, énekel, és esőbotot is használ hangulatelemként, **Török Dancsó Ádám** pedig furulyán, kavalon, tilinkán, citerán és dorombon játszik.

A 2015-ben megjelent *Naphasadás* című lemezük jól példázza azt a lendületet, tüzet, sokszínűséget, amit a három testvér mind zenéjével, mind személyiségével képvisel. A kilenc zeneszámot tartalmazó lemez hallgatása közben elrepülhetünk Moldvába, Gyimesbe, Magyarorszára, Bosznia-Hercegovinába, és természetesen maradhatunk Vajdaságban is, ahonnan többek között **Bodor Anikó** ismert népzenekutató gyűjtéséből is szereztettek a fiatalok.

A népzénet kedvelőket csak buzdítani tudom a lemez meghallgatására; a dinamikus dallamok mellett a melankolikusabb és lassúbb hangvételű népdalok is helyet kaptak, ezzel is széles skáláját megmutatva a népzene érzelmi világának. Hangszerek tekintetében a vonósokon kívül moldvai kavallal, tilinkával, kobozzal, gyimesi ütőgardonozással és a török néphagyományból jól ismert szazzal is ismerkedhetünk.

Ne menjünk el a cím értelmezése mellett sem: a naphasadás azt az időpontot jelzi, amikor az éj sötétje meg-

szűnik, pirkadni kezd, és a nap megmutatja első sugarait. Olvasatomban ez szimbolikusan összeköti a lemeze felkerült összes számot, hiszen valamilyen formában mindegyik dalban megjelenik vagy maga a nap, vagy annak hiánya. Mint ahogy az első, lemezen lévő moldvai dalban is felcsendül: „Napvilág, holdvilág, megbolondult a világ”. Adjunk helyet a lelkünkben mi is ennek a világnak, és élvezzük a Török testvérek által előadott dallamokat!

Szabó Nóra

FORRADALOM HELYETT ÁGYFORRADALOM?

Csurka István: Deficit; Zentai Magyar Kamaraszínház; rendezte: Szilágyi Tibor

Mezei Zsófia

Április 27-én este a Zentai Magyar Kamaraszínház olyan előadás bemutatójának adott helyet, melyet évtizedekkel ezelőtt a Vígszínház színpadán évekig tartó sikerrel játszottak Szilágyi Tibor főszereplésével. Csurka István 1979-ben színpadra állított darabja most, negyven évvel ősbemutatója után Zentán kelt újra életre Szilágyi Tibor (Kosztuth- és Jászai Mari-díjas színművész, rendező, érdemes és kiváló művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja) rendezésében. A zentai közönség az újrarendezett előadás által végre olyan élményben részesülhetett, amely igényes kidolgozottságával igazi színházi, emellett szellemi élményt biztosít a közönség számára.

A kétfelvonásos darabot alapvetően a szereplők párbeszéde tölti ki. A két házaspár tagjait a kamaraszínház négy ifjú színésze alakítja: Dévai Zoltán, Verebes Judit, Virág György és Lőrinc Tímea. Az előadás szöveges jellegéből fakadóan minden más (zene, fény, koreográfia) a történet kibontakozásának rendelődött alá, a művészek elsődleges feladatának így az tűnt, hogy betéve tudják visszaadni tetemes mennyiségű szövegüket, illetve tökéletesen alakítsák karakterüket. A csupán a nézők szórakoztatására hivatott előadásokkal ellentétben e darab bonyolult, olykor kényelmetlen helyzetekkel gondolkodtatja el közönségét. Mindemellett Szilágyi Tibor sem adott lehetőséget arra, hogy esetlegesen kidolgozatlan, netán felszínes maradjon egy-egy mondat vagy mozdulat. A négy ifjú színész olyan érettséggel mutatta be

a dráma konfliktusait, hogy a nézőnek az volt az érzése, ezek a szerepek kifejezetten a számukra íródtak. A helyén volt minden rezdülés és hang, pedig a darab a legbensőbb intellektuális és érzelmi mélységeket tárja fel, pontosabban azt, hogyan válik a szellemi bénultság lelki, magánéleti tragédiává.

A szereplők személytelen megnevezése (X, Y, Z, W) is utal arra, hogy a helyzet bárki számára aktuálissá válhat, aki hasonló életformába kényeszerül. A mai közönség szemszögéből nézve abszolút elképzelhetőnek tűnik, hogy az anyagi javak megléte, illetve a megszerzésükért való küzdelem (esetünkben talán a globális internethasználat és a közösségi média teljhatalma) szárnyát szegi szellemi kiteljesedésünknek és gondolati szabadságunknak. Csurka drámájában a hatvanas évek magyarországi rezsimjének látványos létbiztonsága annyira csökkenéssé teszi a két fiatal házaspár társasági és lelki életét, hogy emiatt végül meglegszenek az esti kártyapartik és közös vacsorák langymelegével. Csúpn a főszereplő, X (Dévai Zoltán) érzi szükségét valamilyen változásnak, csak hogy kezdetben még maga sincs tisztában nyugtalansága valódi indítékával, így azt a közeget próbálja felrázni, de inkább feldúlni a feleségcserre ötletével, amely mindenki számára a biztonságot garantálhatja: házasságát és közvetlen baráti körét. A szellemi kasztráltság állapota sarkallja arra, hogy rávegye szeretteit ötletére a „történten már végre valami” elv alapján. A darab végére X-ben is tisztázódik indíttatásának oka, hogy az elképzelt ágyforradalom helyett valójában valódi forradalomra vágyik, de ehhez nincs igazán bátorsága, hiszen a rendszer tulajdonképpen kedvezményezettjeként kényelemben és biztonságban élhet. Dévai Zoltán temperamentuma és érzékenysége, valamint a rendező és a dráma pontossága együttesen hozták létre azt a látens forradalmár figurát, amely tökéletesen kimerítette az előadás központi alakjának minden szükséges tulajdonságát. Ez az érzékletes ábrázolás nevezhető a színház berkein belül sikeres alakításnak. A szereplő drámája pedig a néző számára a darab végéig várat magára, amikor is kiderül,

hogy X-et igazából a szellemi beteljesületlenség súlya nyomja. Párja, Y ezzel szemben az egyszerű, szerető társ alakjának megtestesítője, aki tapasztalatlansága ellenére helyesen érzékeli és értelmezi a körülötte történő eseményeket, de X elmondása szerint ő csúpn a „jól karbantartott” feleség, semmiképpen sem intellektuális partner. Verebes Judit mégsem egyszerűsíti Y-t a buta háziasszony alakjává, hiszen tudatosan átérzi helyzetének visszasságát, és szükszavúan bár, de képes arra, hogy összegezze a történeteket, miután teljesíti férje óhaját, vagyis megcsalja őt. A nyughatatlan X számára valójában az okos és érett W lenne méltó partner, viszont őt nem sikerül elcsábítani, eltéríteni éppen töretlen határozottsága miatt, így fullad kudarcha a nagy terv, az ágyforradalom. Lőrinc Tímea igazi profiként, könnyedén alakítja a sokat tapasztalt, tudatos nő figuráját, hiszen W szerepében a legkétségbeejtőbb érzelmi bonyodalmak során is higgadt flegmával kezeli a kialakult helyzetet. A magabiztos feleség egyetlen hibája, hogy nem számol férje, saját „kreatúrája”, a szolgálalkú, mégis esendő őszinte Z váratlanul feltörő önállóságával. Z-ben felülkerekedik a kísértelés vágya, így nehezen, de legyőzi erkölcsi korlátait, és mindig szilárd feleségével ellentétben elcsábul. Virág György kiválóan alakítja hasonló érettséggel megközelített szerepét, a néző Z személye által őszintén megélheti a két-ségek között vergődő indulatokat.

Az intellektuális elfojtottság okozta magánéleti mizéria azonban sajnos nem hozza meg a kívánt katartikus felfrissülést, hiszen az érzelmek, valamint a megszokott, mindennapi korlátok művilleg nem manipulálhatók. Csúpn a rosszízű csalódottság marad a félszeg forradalmár számára. A mestéri rendezés, valamint a precíz színészi alakítások nyújtotta élmény viszont a színházba járók jutalma lesz.

Fotó: Gergely Árpád